

HANOAR

REVIJA ŽIDOVSKJE OMLADINE JUGOSLAVIJE

GOD. III

תרי"ג FEBRUAR 1930

BROJ 5

PAVAO WERTHEIM: GOVOR O OMLADINSKOM POKRETU

Ovaj je govor održan na mitingu zagrebačke židovske omladine 8 decembra 1929 u dvorani »Makabija«. Neki naši sumišljenici zamoliše da se taj govor štampa.

O omladinskom pokretu lijepo je i teško govoriti istodobno. Lijepo zato, jer pomisao na omladinski pokret budi u našoj duši asocijacije najljepših časova što ih u životu čovjek doživjeti može; teško zato, jer između toliko dragocjenih osjećaja koji su svi jednako lijepi — svaki na svoj način — moramo da biramo samo ponešto za dani čas. A između lijepoga teško je birati najljepše.

*

Što je omladinski pokret? Omladinski pokret to je pokret mladosti. A mladost? Prijatelji, ona nije vezana uz vrijeme; nije uz prostor; ona je povezana s dušom čovjeka. Mozaizam, prahrišćanstvo, budhizam donijeli su jednoć revoluciju religije; helenizam je usklađivao opreke dalekih kultura; francuska revolucija borila se za demokratske principe čovječje jednakopravnosti. I sve one goleme mase ljudi koje su živjele za ideale tih pokreta i žrtvovala svoje rođene živote za njihovo obistinjenje bile su u najrazličitijim vremenima i u najrazličitijim dijelovima svijeta prožete istom vatrom, prodahnute istim duhom; duhom mladosti, omladinstva. Ti stvaraoci bijahu nošeni vjrom da donose obnovu ljudstvu, da pomlađuju ono što se bilo okamenilo.

Kadgod proživljujete dubokim osjećanjem ljepotu života, kadgod osjećate srećom što se rodiste da budete na tom svijetu, Vi živite u duši svojoj to veličajno omladinstvo. Idete li o proljeću u zelenu prirodu veseli i razdragani, divite li se monumentalnim tvorevinama umjetnosti, čitate li lijepe pjesme — ukratko: kadgod se raduje duša Vaša produktima duhovnoga stvaranja, Vi osjećate to omladinstvo. Vječna mladost: to je ljubav životu i stvaralaštvu.

Vi treba da živo težite za takvim doživljajima kako biste živjeli u sebi — a ne pored sebe. Treba da množite takve časove kad Vam duh obuhvata svjetove, kad osjećate težnju za bezuslovnošću. Jer jedino to je pravi život. Drugo je životarenje. Stvaraoci istorije — koji su petrificirano zbivanje prodramali, ukočenost oživjeli sažgavši klice smrti — bijahu oni koji su vječno tako osjećali. Mi nećemo smrt; zato treba da se bez sustajanja u svaki čas osvješćujemo na borbu za uništavanjem ukočena života. Istorija čovjeka nije ništa no

kontinuirani ritam omladinskih pokreta. Dajte, da Vaš vlastiti život ne bude ništa no kontinuirani ritam doživljaja kojima ćete se bez prestanka boriti za vječno pomlađivanje. — Ali ja Vam moram danas nešto i da kažem o pokretu cionističke omladine.

★

Ideologija pokreta cionističke omladine satkana je uglavnom od četiri ličnosti. Ti ljudi dadoše omladini svoga naroda riječ, ali i ličnost svoju obistinise u životu u duhu te riječi. Tako su oni za nas više no putokazi i tvorci programa — oni su profeti! Vođe i učitelji.

Herzl. Pjesnik života, junak fantazije, simbol težnje za apsolutnim djelom. On nas je naučio da je najdragocjenija funkcija našega života dati svoje rođeno biće za sreću naroda. Ali on je sam na sebi pokazao primjer. I zato mi običavamo da volimo Herzla onako kao što djeca vole oca svoga.

Drugi: Ahad Haam. On nas je naučio razumijevati vjekovne kulturne tvorevine našega naroda. Probudio je u nama smisao za vlastitu istoriju, pobudio u nama ponos sa židovstva našega. Zato je on postao učitelj naroda.

Časni starac Gordon. On je obistinio svoju riječ na grudi palestinske domaje. Njegov je zov zaorio židovstvu: budite zdrav i prirodan narod; radite na domovinskom tlu; obrađujte ga u znoju vlastitoga lica da ga zavolite! Riješićete se galutske bolećive nervoze, ako budete jedri obrađivaoci rođene grude!

I onda Martin Buber. On je unio u naše redove općečovječansku notu. On od nas traži da židovstvo svoje posvetimo čovještvom svojim.

Na desetke tisuća mladih ljudi broji danas pokret cionističke omladine. Neznane mlade ljude, u najudaljenijim krajevima svijeta, s premnogim nijansama programâ — veže u jednu zajednicu taj duhovni program omladinskog cionističkog pokreta. Ako je istina da smo mi neka izuzetna generacija, generacija na prelazu, onda treba svaki nas da bude izuzetan: izuzetno jak i stvaralački u borbi za naše ideale. Na to treba da mislite: **V i s t e o n a v e l i k a g e n e r a c i j a !**

★

Ima ih koji kažu da su naše riječi apstrakcije, filozofemi. Za druge su fraze. Za treće izrazi mekušava sentimenta. Svi se oni varaju veoma. Oni prvi ne znaju da iza riječi stoji konkretnost naše volje, pripravne na čin. Drugi ne znaju da je naše mladačko biće garancija za ostvarenje, za djelo. A oni posljednji ne znaju da je naš sentiment stvaralački, da je on faktor našega stvaranja.

Vi ne smijete da se obraćate glasovima ovih malodušnih. Vi treba da bezuslovno vršite funkciju generacije koja živi u veliko vrijeme. Martin Buber kaže lijepo u jednom svom govoru o omladini ovo: »Omladina ostvaruje nemogućnosti. Ona zaustavlja sunčev kolut na svodu nebeskom za ostvarenje djela — kao Jozua kod Gibeona. Ona ustraje j e d a n s a t , v e l i k i s a t u s v o m m l a d a l a š t v u d a v r š i z a p o v i j e d v r e m e n a n a o b r a t u.« Vi se ugledajte u to!

Samo onda ćete opravdati svoju mladost i svoj život, svoju sreću u našoj omladinskoj zajednici, ako se budete usavršavali u tom smislu. Vi, omladina jednoga naroda koji danas nemoguće obistinjuje, budite dostojan podmladak! Vječno težite za mladošću, vječno budite mladi, vječno borbenici i protagonisti! **T o j e m i š i j a z l a t n e m l a d o s t i V a š e !**

BRANKO GROSSMANN: NAŠ SASTANAK

(Kurz Sžou u Zagrebu)

Radujem se uvijek kada dode vrijeme našega sastanka, a žalim za njim kad prode. Radujem se, što ću moći da budem nekoliko dana sa svojim prijateljima, što ću opet čuti našu pjesmu i igrati naše igre. — Dijeli me već neka distanca od ovoga našega sastanka. Meni nije do kritike. Možda sve nije bilo na svome mjestu. To neka prosude oni koji ne mogu živjeti bez kritiziranja svakoga gesta i svakoga čina svoga bližnjega. Meni je do doživljaja, meni je do mladosti koja se tamo kretala, meni je do buktanja srdaca mojih prijatelja.

Kad smo onako mirno sjedili i slušali riječi predavača, činilo mi se kako smo svi prožeti u taj čas istom mišlju: da se posvetimo znanjem, da se produbimo u shvatanju naših problema. Slušali smo predavanja iz istorije našega naroda i odanle crpli uvjerenje da je naš narod vječan i da je upravo naša generacija ona koja mu treba da dade danas-sjutra zdravu budućnost.

Spoznali smo: mi smo oni koji mora da izgradimo u našim danima Cijon!

Pjevali smo pjesme. I jidiš i hebrejske. I one koje ti paraju srce i one koje znače novo koraćanje na našoj staronovoj grudi. Ali od svih pjesama dirala nas je najviše i opet ona stara: »...Bead ameni bead arcenu gibor Josef nafal.« Pao je za svoj narod i svoju zemlju. Sa smiješkom na usnama. I rekao nam je: I z d r ž i t e! B o r i t e s e! A mi smo odgovorili: A m J i s r a e! h a j! Živjeće, jer biju još naša mlada srca.

Plesali smo havu. Često puta. Ali nikada još onako kako smo je plesali iza govora dra L i c h t a. Ono oduševljenje iza onoga mladački snažnoga govora moralo je izbiti. I izbilo je... Hej lila — hagalila!... Veim lo ahšav — emataj?!... Htio bih da ono oduševljenje zbog njegova govora ne bi bilo tek kratkotrajno. Iza toga govora stoji stvaralačka ličnost kojoj se poklonismo zaključivši da upišemo dra Lichta u Zlatnu knjigu Kkl-a.

Obično se unapred tražilo za naše sastanke neke pridjevke. Ovome ga ne trebamo nametati. Dao si ga je sam. Bio je s a s t a n a k s t v a r a n j a. Nekome upoznavanje vrijednoga druga, drugome ulaz u našu zajednicu, ovome pribavljanje vrijednoga znanja, a onome povratak radu. Svima nama učvrstio je taj sastanak opet: v j e r u. Vjeru u našu zajednicu, vjeru u konačnu pobjedu naših ideala.

Živimo opet svakidnevnom životom. Ali vi budite jaki, jer je mladost koja je uzavrela na sastanku jača i trajnija od ukočene svagdašnjice, jer je jaka kao sam život.

A biti mlad — to je sreća! Tu sreću našli smo i živimo mi na našim sastancima.

Utopisti su ljudi koji ne mogu da žive okovani u okove. Ako zamre duhovni život prometnuvši se tokom vremena i pokoljenja u ukočenu okaminu koju ljudi nasljeđuju bez živosti i razumijevanja, onda se rađa utopist. On se odvraća od života lažnosti i praznine, on teži za svijetom savršenstva. On je ugledao njegovu sliku. Taj mu je svijet cilj. On UJERUJE da će se njegovim djelom roditi taj svijet. On hoće da bude stvaralac, ostvarivač svoje ideje. On žudi za nemogućim. Nemoguće postaje u njegovoj svijesti mogućnošću.

Robert Weltsch («Theodor Herzl und wir»)

MARTIN BUBER: TRI BESJEDE O ŽIDOVSTVU

(Autorizovani prijevod)

2 Židovstvo i čovječanstvo

Kod naroda koji živi sigurnim, slobodnim, potpunim životom na rodnoj grudi nije nikako potrebno da je pojedinac svijestan svoje pripadnosti narodu; jer bio ne bio toga svijestan, pripada unaprvo neminovno svome narodu time, što prirodno učestvuje u njegovu činjenju i mišljenju, u njegovu jeziku i običaju. Drukčije je kod naroda koji ne živi slobodnim i potpunim životom: tu pojedinac nije unaprvo u zajednici, nego mora tek u nju da se unese; tek njegova svijest pripadnosti uzgaja ga do istinske pripadnosti, do zajedničkog živovanja i saradnje i to tim jače što dublje u isti mah proniče u svoju ličnu osebnost, u tajnu svoje jedincatosti i što istinskije otkriva što je baš on i niko drugi zvan da daje tome narodu. Slično vrijedi za odnos jednoga naroda prema čovječanstvu. Narod koji u zgradi čovječanstva ima svoje određeno, stalno i sigurno mjesto, koji je jasno i razgovijetno obilježen zemljom, jezikom i životnim formama, ne treba uopće da je sebi svijestan svoga značenja za čovječanstvo. Baveći se svojim poslovima, služi čovječanstvu na svoj način pa ne treba drugoga dokazivanja da mu je opstanak opravdan. Ali drukčije je u židovskog naroda koji je svoje prirodno mjesto izgubio već prije nekoliko tisuća godina; koji nema više jedinstvene zajednice jezika i života i koji uvijek i uvijek pitaju za opravdanost njegova opstanka i za potrebu njegova održanja — pitaju i iz same njegove sredine. Tu treba da se domislamo tomu što je ono jedino i vječno u tom narodu. Treba da se spomenemo toga koji se praelemenat čovječje duše koji se osnovni oblik ljudskoga života ostvario u židovstvu čišći i jači i djelatniji nego u ikojem drugom narodu, što je značio i što nači taj praelemenat, taj osnovni oblik za ljudstvo; čemu je čovječanstvu trebalo židovstvo, čemu mu treba i čemu će mu vazda trebati kao najjasnije utjelovljenje, kao uzorski prikaz jednog od najviših elementarnih poriva duha. Radi se ovdje o nečem većemu negoli je sudbina jednoga naroda i vrijednost jedne narodnosti; radi se o pračovječanskim i svečovječanskim stvarima.

Da nam to dođe u svijest, treba da problem židovstva shvatimo u njegovoj dubini, treba da zaronimo do dna, donle gdje se iz protuslovlja rađa vječno. Jer priroda i sudbina židovstva jest to da je ono što je najviše u njemu, vezano uz ono što je u njemu najniže; što je uzvišeno u njemu s onim što je u njemu sramotno. Židovstvo nije jednostavno i jednolično nego je puno protivnosti. Ono je p o l a r n i fenomen.

»To je sigurno: glumac ili istinski čovjek; sposoban za lijepo a ipak ružan; pohotan i asketa, šarlatan ili lovac za srećom, fanatik ili plahi rob, sve je to Židov.« U te je riječi skupio jednom Jakob Wassermann ono što ja osjećam osnovnim problemom židovstva, zagonetnim, strašnim i stvaralačkim protivuriječjem njegova bivstvovanja: njegov dualitet. Promatrali mi ovaj narod sam, osobito tamo, gdje živi u okupljenoj zajednici; uspostavili mi njegove doživljaje kako su se očitovali u njegovoj povijesti; istražili mi njegovu književnost u kojoj je njegovo biće bivalo djelom: uvijek će pred nas banuti protivnosti, krute i iznenadne, protivnosti kakvih nije bilo nikad ni u kojoj socijalnoj tvorbi jedne do druge toliko ekstremnih: najsrčanija istinitost pored lažljivosti najunutarnijeg životnoga osnova; krajnja požrtvovnost pored najpomamnije sebičnosti. Nikoji drugi narod nema tako podlih igrača i izdajica, ni iz kojega drugoga naroda nisu proizašli tako uzvišeni proroci i spasitelji.

I to ne možda u različitim epohama, ne možda, da bi ono uzvišeno bilo pra-židovstvo, a ono podlo tek odrod (pri tome ipak ne valja smetati s uma istoriski elemenat); nego u svako doba stoje jedno uz drugo, što više: često su to isti ljudi u kojima i oko kojih se bori »dà« s »ne« i koji prelazeći kroz neo-bične potresenosti, krize, odluke stizavaju do jednog ili do drugog pola. Rekoh: često su to isti ljudi. Trebao bih da kažem: u svih Židova nekako živi jedno i drugo. Niko ne može razumjeti poput Židova što to znači iskušavati sebe po samome sebi; ni u koga nema toliko obilje darova i toliko obilje pre-pona kao u Židova. Povijest života jednoga naroda uistinu je samo uveličana povijest života pojedinoga člana toga naroda, a što nas uči istorija židovstva, može svaki pojedinu Židov samoposmatranjem upotpuniti i potvrditi, tek treba da je dovoljno neustrašiv, jasna vida i pošten. A to treba da jesmo: neustrašivi i jasna vida i poštenu; jer nije nas dostojno da izmičemo dubokoj zbiljnosti svoga bivstvovanja i neće nam biti spasa prije no smo joj zagledali u oči i prije no smo li joj odoljeli.

Ali po tome što to pitanje, ne izlazeći iz sfere narodnoga života, zalazi u sferu pojedinčeva života, biva očito da je to uistinu nešto veće nego li etničko, da je čovječansko pitanje.

Osnovna je činjenica psihičke dinamike da se čovjeku mnogolikost njegove duše uvijek iznova ukazuje d v o l i k o š ć u, što više: kako u svijetu svijesti pojava i bivstvo znači isto, može se reći da ona uvijek poprima oblik razdvojenosti. Čovjek doživljava obilje svoje unutarnje zbiljnosti i mogućnosti kao živu supstanciju koja smjera prema dva pola; doživljava svoj unutarnji put kao putovanje od raskršća do raskršća. Pa ma kako promjenljive sadržine i imena imale obe protivnosti prema kojima smjera unutrašnjost čovjekova, pa makar se izbor na raskršću osjećao kao lična odluka ili kao spoljašnja nužda ili čak kao slučaj; osnovni oblik sam ostaje nepromjenljiv, ostaje jednom od bitnih odlučnih pratvari ljudskoga života, možda jedino bitnom između svih, jer se u njemu očituje misterij pradvojnosti a po tome korijen i smisao svega duha. A ni u koga čovjeka nije bio i nije ovaj osnovni oblik tako jak, tako suveren i tako centralan kaošto je bio i kaošto je u Židova. Nigdje se nije ostvario tako čisto i potpuno, nigdje nije tako odlučno odredio vrstu i sudbinu. Nigdje nije stvorio nešto tako golemo, paradokсно, herojsko, čudesno, čudesno kaošto je težnja Židova za jedinstvom. Težnja Židova za jedinstvom jest ono što čini židovstvo fenomenom čovječanstva, a židovsko pitanje čovječanskim pitanjem.

Nije ovdje mjesto ni hora da se razlože uzroci i razvitak ekstremne svjesnosti dualiteta u židovstvu, ali ko umije čitati u povjesnici, nailaziće na ni svaki čas onamo od doba prvih isprava pa do sadašnjosti. Najjače se on izražava u pradoba, u mitu o prvome grijehu koji je zabilježila knjiga Genesis. Taj mit što no mu samoniklosti nisu osporavali ni babiloniste postavlja elemente dobro i zlo, a to su najjasnije i najdjelatnije od svih sadržina unutar-njega dualiteta; a čini to nedostižnom snagom i jasnoćom. Prikazuje čovječju zadaću kao izbor, kao odluku i čini svu budućnost zavisnom o toj odluci. Izriče spoznaju čovjeka koji se našao u dvojstvu. Neka se ne misli da je toga možda bilo i u staroperziskom dualizmu. Perziski se dualizam odnosi samo na objektivno bivstvo a ne na subjektivno. On tumači svijet a ne otkriva sama sebe. Perzisko je dvojstvo odlomak zbilje a nije krivnja. Po njegovu je shvaćanju čovjek podijeljen kao i svijet. Antiknome Židovu svijet nije podijeljen, ni čovjek mu nije podijeljen, nego on se razlučio, pao, postao je nesavršen, nejednak Bogu. Objektivno je bivstvo za nj jedinstveno, sotona je sluga Božji. Rascijepano je subjektivno bivstvo, a spoljašnji je svijet raz-

dvojen samo kao simbol subjektivnoga bivstva. — Moglo bi se doduše pokušati, da se svijest o grijehu u babilonskim pokajničkim psalmima prikaže kao spoznaja unutarnjega dualiteta: ali u njima se radi samo o neispunjenim obredima i o drugome spoljašnjemu nepokoravanju; znanje o dobru i zlu u njima se nigdje i ne naslućuje.

Izabrao sam klasični primjer mita o grijehu i ne mogu ovdje da navodim i druge. Ali otvorimo veliku ispravu židovske antike gdjemudrago; pročitajmo u povjesnim knjigama pripovijetke o odmetništvu od Jehove, u proročkim knjigama zazivanja da bi se nadvladala nepravda, u psalmima neprestano opetovanje krika za pročišćivanjem po Bogu, u knjizi Hiob riječi spoznanja potrebe unutarnjeg dualiteta koje ne može nadvladati čista volja, kojoj ne može uteći onaj koji se za se bori, iz koje može da izvede samo izbavljenje: i svuda ćemo nailaziti na osjećaj i iskustvo razdvojenosti — i svagdje ćemo nalaziti težnju za jedinstvom.

Težnja za jedinstvom. Za jedinstvom u pojedinom čovjeku. Za jedinstvom između dijelova naroda, između narodâ, između čovječanstva i svega što živi. Za jedinstvom između Boga i svijeta.

A sam je ovaj Bog bio proizašao iz težnje za jedinstvom, iz neke tamne, strastvene težnje za jedinstvom. Nisu ga obreli iz prirode, nego iz subjekta. Židov koji vjeruje »nije mario za nebo i zemlju, samo ako je imao Njega« (tako je preveo Luther riječi psalma slobodno i ujedno divnom vjernosti): jer ga nije sebi našao iz zbiljnosti već iz čeznuća, jer ga nije u gledao u nebu i zemlji, nego jer ga je sebi sa z d a o kao jedinstvo nad rođenim dvojstvom, kao spas nad rođenim bolovima. Židov koji vjeruje (a Židov koji vjeruje bio je potpuni Židov) našao je u svomu Bogu svoje jedinstvo; u njemu se zaklonio u ono mitsko doba, u ono djetinje doba izvornoga, još neraskinutoga bivstva, u kome je, kako Hiob veli, »tajna Božja bila nad kolibom mojom«; u njemu se zaklonio u ono buduće, mesijansko doba ponovnog sjedinjenja; u njemu se iz b a v i o svakoga dualiteta.

Jer kao što je ideja unutarnjega dvojstva, tako je i ideja izbavljenja od toga dvojstva židovska. Stoji doduše pored nje indiska misao izbavljenja. Kao čišća i bezuslovnija, ali ona ne znači oslobođenje od dualiteta duše nego od zaplitanja duše u kućine svijeta. Indisko izbavljenje znači buđenje, židovsko znači preobražavanje; indisko znači stresti sa sebe prividno, židovsko prihvatiti istinu; indisko zanijekati, židovsko potvrditi; indisko se dešava u beskonačnosti, židovsko se odnosi na put čovječanstva. Ono je, poput svakog istoriskog naziranja, nebivstvenije ali je pokretnije. Jedino ono može da zbori poput Hioba: »Znadem da moj Spasitelj živi« i poput psalmista »Obnovi duh u meni.« U njemu je ukorijenjena misao spasenja Židova Isusa. Iz njega je crpio mesijanski ideal židovstva svoju čovječnost. A kad se u židovskoj mistici iskonski karakter ideje o Bogu mijenjao, kad se naziranje o dvojstvu unijelo u samu predodžbu o Bogu, tad se uzdigla židovska misao spasenja do visine indiske: postala je idejom o s p a s u B o ž j e m u; idejom o ponovnom sjedinjenju bića Božjega koje je odaleko od stvari, Božjom gloriozom, koja seleći se, lutajući, razasuta boravi uz stvari; idejom o spasu Božjem po stvoru: time što svaka duša dospijeva iz svoga dualiteta do jedinstva, da svaka duša biva jednovitom u sebi, biva i Bog jednovit u sebi.

Težnja za jedinstvom je ono što je Židovima davalo stvaralački dar. Težeći iz razdvojenosti svoje sopstvenosti k jednovitosti stvorio je ideju jedinstvenoga Boga. Težeći iz razdvojenosti ljudske zajednice do jedinstva stvorio je ideju opće pravednosti. Težeći iz razdvojenosti svega živoga za jedinstvom stvorio je ideju opće ljubavi. Težeći iz razdvojenosti svijeta za

jedinstvom stvorio je mesijanski ideal što ga je kasnije doba, i opet vodstvenom saradnjom Židova, isitnilo, učinilo od beskonačnog konačnim i prozvalo ga socijalizmom.

Neposredno jedinstvo, neposredno, naivno iskonsko doživljavanje jedinstva u sopstvenosti i u prirodi, nije bilo sudeno Židovu. Nije on polazio od jedinstvenosti već je do nje došao. Kad je Spinoza stvorio najjedinstveniju izgradnju svijeta čovječje misli, ni on nije doživio jedinstva u prirodi, nego u zahtjevu, u stvaralačkoj volji, u sopstvenosti, koja je postala jednovitom. Njegova sopstvenost postala je jedinstvom: po tome je bio kadar da u svijet unese jedinstvenost.

Jer to je prarazvoj Židova, prarazvoj, što se svom snagom azijske genijalnosti očitovao u ličnome životu velikih Židova u kojima je oživjelo najdublje židovstvo: bivanje duše jednovitom. U tom je život velike Azije pretekao Okcident, Azija neobuzdanosti i svete jednovitosti, Azija Laotsea i Budhe koja je Azija Mojsije i Jezaje, Ivana, Isusa i Pavla.

Na težnji za jednovitošću zapaljuju se u Židovu stvaralačke sile, u bivanju njegove duše jednovitom jest korijen njegova stvaralačkoga djela. »Samo ako si nerazdijeljen, imaš dijela na Jehovi, Bogu tvojemu« veli Midraš. Stvaralački su Židovi pobjede nad dualitetom, jesu pozitivno nadvladanje dualiteta, da ponad ne, stvaranje ponad očajanja, trijumf čeznuća. Oni su »Neka bude svijetlo« židovstva. Po njihovom životu, po njihovim se djelima izbavio narod.

Jesmo li to posvema shvatili, možemo s toga stajališta proniknuti u najdublji smisao onoga što zovemo »galuť«, t. j. egzil. Iza velike stvaralačke epohe došlo je dugo doba koje se uistinu može nazvati doba egzila, jer nas je izagnalo iz našega prabića: epoha neproaktivne duhovnosti, one duhovnosti riječi knjigâ, od tumačenja tumačenjâ, te je u zraku bezidejnih apstrakcija životarila kukavnim, iznakaženim, bolesnim životom. Prirodna jednovitost zemlje i urođene zajednice, hranilačka jednovitost grude nekoć je priječila, te se unutarnja razdvojenost nije izrodila u raskidanost i nepostojanost; ona je uvijek na novo radala sile, koje su težile za jedinstvom i stvarale jedinstvo. I eto nestade je. Umuknula je plodonosna borba unutar zajednice, budilačka i uzazovna onih što su našli jednovitost, protiv onih koji su se povelili za svojim razrožnim nagonima, stvaralačka borba prorokâ i spasiteljâ protiv bezbožnih i samoživih. Poče, doduše po svome biću nužna, ali po svojim učincima besplodna borba protiv utjecaja svijeta, borba za održanje vrste. Ta borba nije bila stvaralačka, bila je, što više sve to većma uperenja protiv svega što je stvaralačko, protiv svega što je slobodno, novo i što pokreće; jer činilo se da će sve slobodno, novo, sve što pokreće uzdrmati slabim opstankom iskorijenjenog židovstva. Ova je borba potekla iz dubokog nagona zdravoga samoodržanja; ali se izrodila u slijepo samorazaranje. U toj okrutnoj, ocrnjivalačkoj, nevidavnoj, obezumljenoj borbi oficijelnoga protiv podzemnoga židovstva velike su se ideje jedinstva ukočile do tradicije iz koje je sve to većma nestajalo duha; a gdje se težnja za jednovitostima borila za nove ideje, za nove oblike, silom bi je prigušivali. K tomu je pridolazila muka spoljašnjega života, najdulji i najbolniji martirij što ga je ikad prepatio koji narod na zemlji. U toj vječnoj mucij, u tome sukobljivanju spolja i iznutra malaksala je težnja za jedinstvenosti. Narod ostade neizbavljen. Veliki časovi tišine i snage u kojima je nekoć židovski čovjek doživljavao vječni razdor te mu se odrvao, bivali su sve to rjeđi. Izuzevši idejni svijet jednog velikog mislioca živjeli su dalje samo u žarkome unutrašnjem životu židovskih heretika i mistika. I tad su stvorili djelo uzvišene tajne, tad su uznastojali oko podzemnoga kontinui-

teta, dodavali su baklju od ruke do ruke i uzdržali dušu židovstva spremnu za čas oslobodenja.

Je li taj čas došao? Imade li takav čas?

Židovstvo ne postoji tek u svojoj povijesti, ne postoji tek u sadanjem životu naroda, ono je također, ono je prije svega u nama samima. Dogod u sebi osjećamo staro židovstvo, dogod u sebi nalazimo pradvojstvo i težnju za jednovitosti, ne možemo vjerovati da je prarazvoj dovršen i da je židovstvo ispunilo svoj smisao. Dogod postoje elementi, postoji i beskrajna zadaća. I u svakome od nas biva ona ličnom zadaćom, etosom pojedinčevim koji ima da se izvršuje u tišini i čistoći. U velikome procesu židovstva učestvuje svako koji se domogne jedinstva svoje duše, koji se u sebi odlučuje za čisto protiv nečistoga, za slobodno protiv neslobodnoga, za plodonosno protiv neplodnoga, svaki koji goni trgovce iz svoga hrama. A kao što u sebi samima, tako se moramo odlučiti unutar naroda i odreći se negativnih, glumaca, pohotnika, lovaca za srećom, plahih robova. Jer kao u pojedinca, tako je i u narodu odbacivanje negativnoga put k jednovitosti. Ne radi se ovdje o odluci između nacionalaca i nenacionalaca ili o sličnim stvarima; sve je to površno i nije bitno; radi se tu o odluci između onih koji biraju i onih koji ne mare, što god se dešavalo, između ljudi kojima je do cilja i ljudi kojima je do svrhe, između onih što stvaraju i onih što rastvaraju, između Pražidovâ i Židovâ Galuta. A Pražidovom nazivam onoga koji biva u sebi svijestan velikih sila pražidovstva i koji se odlučuje za njih, za njihovo aktiviranje, za to da postanu djelom.

Nadovežimo dakle na unutarnji život pražidovstva, težimo za jedinstvom u svojoj duši, očistimo narod, i mi smo surađivali na njegovu oslobodenju. Na tomu da opet oslobodimo židovstvo za njegovo djelo u čovječanstvu.

Kako smo vidjeli, značenje je židovstva za čovječanstvo uvijek bilo i ostaće ovo: da mu opet i opet privede zahtjev jednovitosti; zahtjev koji se rađa iz rođene razdvojenosti i iz izbavljenja od nje. Židovstvo ne može da daje poput drugih naroda čovječanstvu novih stvari, novih sadržina, jer za to nije odnos Židova prema stvarnom bivstvu, prema stvarima dovoljno jak; ali može da mu daje opet i opet novu jednovitost za njihove sadržine, opet i opet nove mogućnosti sinteze. Bila je to religiska sinteza u doba proroka i prakršćanstva, bila je misaona sinteza u doba Spinoze, bila je društvena sinteza u doba socijalizma. Za koju se sintezu danas priprema duh židovstva? Možda za jednu koja će biti sintezom svih sinteza. Ali ma kakav će da bude njezin lik, jedno znamo o njoj: da će opet pred mnogojaku, rastrojenu punu sukoba vrevu čovječanstva iznijeti zahtjev za jednovitosti, da će opet čovječanstvu reći: »Sve što tražite i činite, za čim težite i jagmite, svi vaši činji i sva vaša djela, sve vaše žrtve i svi vaši užici, sve je to bez smisla, nebitno, nema li jednovitosti.« Židov je nekoć izrekao riječ: J e d n o t r e b a. Time je ispovjedio najdublju dubinu duše židovstva koja zna da su sve sadržine ništave, nisu li se stopile u jednovitost i da samo u svemu životu stoji do toga: imati jedinstvo. Nije uvijek duša židovstva bila na visini toga naziranja; ali vremena u kojima ga je čista i snažna ispovijedala bili su veliki, vječni momenti židovske povijesti. U tim je časovima židovstvo bilo apostolom Orijenta ispred čovječanstva; bilo je apostolom Orijenta, jer je, iskusivši unutarnju razdvojenost i spasenje od nje, od toga iskustva dobilo snagu i strastvenost, da uči čovječanstvo ono jedno što treba. Židovstvo je nekoć postavilo veliki simbol unutarnje razdvojenosti, lučenje dobra i zla, grijeh; ali je opet i opet naučalo i svladavanje tog lučenja: u Bogu do koga, kako kaže Psalam, stoji milost i spasenje; u životu svetoga čovjeka koji ne poznaje više grijeha, lučenja dobroga od zla, koji je »čist od grijeha«; u mesijanskom svijetu u kome je kako

je pisano u knjizi Henoh, grijeh zauvijek uništen. Tako jest i ostaje osnovnim znamenovanjem židovstva za čovječanstvo to, te svijesno praduaiteta u unu-
tarnjosti svoga bića više no iko drugi, znajući ga i prikazujući ga kao niko
drugi, naviješta svijet u kom je dokinut: svijet Božji koji hoće da se ostvaruje
u životu pojedinčevu i u životu sveukupnosti: svijet jednovitosti.

Preveo Robert Ueith

PALESTINAC: BET ALFA U AUGUSTU

Bet Alfa nalazi se u Nuris-kompleksu u Emek Jezreelu. U njoj su dvije kvuce. Jedna je kibuc Hašomer hacaira, druga je »Hefciba« čiji su članovi većinom iz Njemačke i Čehoslovačke. Ovdje nam jedan haver iz Bet Alfe pripovijeda kako su se u tom židovskom naselju zbili napadaji u nizu nedavnih nesrećnih nemira u Palestini.

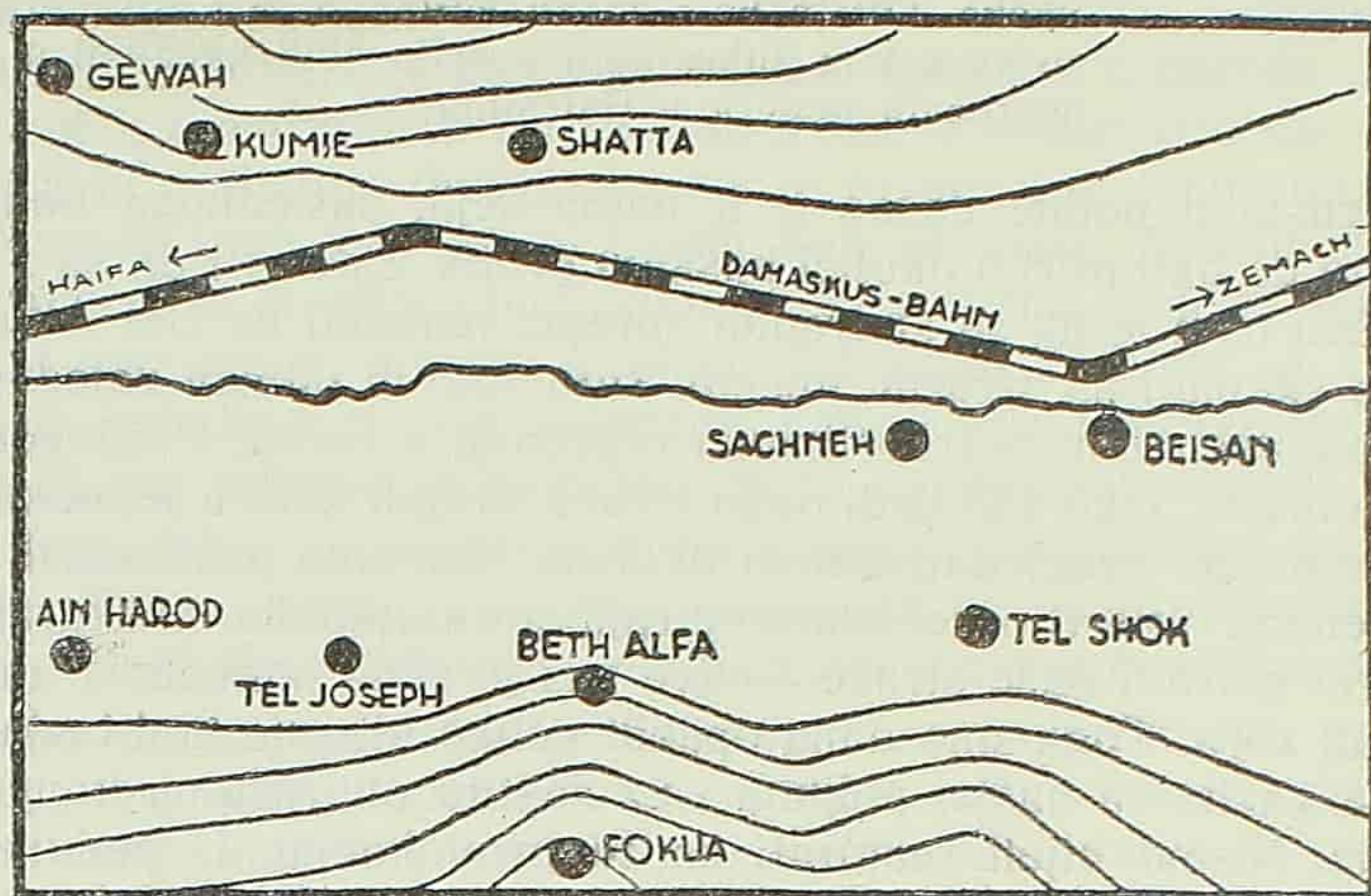
24 augusta u podne došao je k nama šejik susjednoga beduinskog plemena i rekao da agitatori u okolici huškaju protiv Židova i da su u Bejsanu već nemiri. Pričao nam je da se sutradan sprema napadaj na Bet Alfu. Prvo odlučismo djecu sklonuti na sigurno mjesto. Zato smo ih odmah zajedno s odgojiteljicama i najpotrebnijim potreštinama otpremili u Gevu. Predveče smo počeli pripremati obranu. Oko 150 ljudi obiju kvuca skupili smo u jednokatnici kibuca, jer se iz nje mogla pregledati čitava okolica. Noć smo proboravili besneno i u velikoj napetosti. Vijesti o nemirima, jurnjava automobila, puškaranje u susjedstvu, nemirni glasovi naše straže — sve nas je silno izmučilo i umorilo. Jedva smo dočekali zoru. Toga smo dana opazili veliko gibanje kod beduina. Arapske žene i djeca gazila su našim poljima i uz zaštitu oboružanih konjanika obirala naš kukuruz. Nismo htjeli reagirati na tu provokaciju. U beduina je gibanje raslo iz časa u čas. Ljudi su se okupljali u grupe, s istočne strane Emeka neprestano su dolazili novi pješaci i konjanici, oko pojedinih »govornika« kupile su se gomile ljudi. Oko 10 sati ujutro došao je šejik po drugi puta. On je ispričao jednom haveru da su felasi i beduni čitave okolice, a među njima i veliko pleme Rasovije, odlučili napasti na Bet Alfu. Nismo znali da li nam on to javlja iz iskrenoga prijateljstva i čovjekoljubivosti ili zbog špijunstva, ali osjetili smo da je naš položaj težak i opasan. Odlučili smo da iz En Haroda telefonski obavijestimo oblasti o stanju stvari. Haver J a k o v L a u e r izjavio je da je pripravan izvršiti ovu opasnu zadaću. Pošao je pješice, jer se tako ćutio sigurnije nego jašući. Put podno Gilboje zaposjeli su Arapi. Na našega su glasnika iz šuma i s brežuljaka Arapi stalno pucali, no on je — hvala svojoj srčanosti i prisutnosti duha — put ipak srećno prevalio. Nakon mučnog trka došao je u En Harod, obavijestio policiju i srušio se izmožden u nesvijest. Samo onaj koji je proživio te časove može ocijeniti što je srčanost toga havera značila za Bet Alfu.

Dokora su naša polja i vinogradi vrvjeli konjanicima, pješacima, ženama i djecom. Bili smo spremni na najgore. Svaki je našao po koji komad oruđa da se njime obrani, bude li od potrebe. No dokora zatrubi auto, i uveze se policija s našim haverom. Engleski policajni komandant iz Nazareta kapetan Bryant pođe s nekoliko policista ususret Arapima. Podigne ruku u znak da želi mir. Ali Arapi mu odgovore pucanjem. Tad se on vratio policistima i naredio da se puca. On je savršeno hladnokrvno gledao kroz dalekozor i pucao nepokolebivom sigurnošću. Kad je otvorena prva salva strojnom puškom, nastao

je metež u arapskim redovima. Oni su se razbježali, i tako je završen taj napadaj.

Kasnije smo saznali da pleme Rasovije koje je poznato sa svoje srčanosti nije učestvovalo u napadaju. Šejik toga plemena koji nam je bio sklon nije vjerovao u huškačke glasine o bombardovanju Omarove džamije sa strane Židova pa se lično htio uvjeriti što je na stvari. Pošao je u Jerusolim, ali ga Arapi zadržase u Nablusu i potvrdiše lažne glasine. On je ipak zabranio svome plemenu da učestvuje u nemirima i poslao čak posebnog glasnika da odvraća napadače od napadaja na Bet Alfu. Noć od 25 na 26 augusta bila je najuzbudnija. Podveče su se porazdijelili neki prijatelji s vojnicima po čitavoj koloniji. Drugi su bili u kući. Započelo je oštro pucanje s brda. Vojnici su odgovorili. Židovi su se tresli od jeke. U dolini su se svijetlili tabori beduina. Nenadano se uzvitlao golem svijetao trak nad našim poljima. Arapi su zapalili naše

TOPOGRAFSKA SKICA BET ALFE

sijeno. Naskoro smo vidjeli vatru u Tel Josefu i Gevi. Nenadano se začuo hitac iza staje u našoj neposrednoj blizini. Vojnici opališe, neko je opalio natrag. Sada počеше strojnom puškom da čiste to mjesto. Vjerojatno se onamo došuljala grupa Arapa s namjerom da zapale i naše dvorište. Ujutru je ondje nađen jedan mrtvi Arapin. Policija je u njemu prepoznala nekog poznatog razbojnika iz jednoga udaljenog sela.

Narednih dana još se pucalo i podmetalo vatru na poljima. Vojnici su kod tog posla uhitili 17 beduina. Za čitavo to vrijeme saobraćao je auto iz Bet Alfe u En Harod te nas je opskrblijivao živežnim namirnicama i donosio vijesti o stanju u zemlji. Najnužniji su se radovi u naselju obavljali kao i u normalno vrijeme. Štimung je za čitavo vrijeme bio dobar. Ljudi su i u najtežim časovima ušćuvali prisutnost duha. Često su se čule šale, anegdote, vicevi. Jedna je straža javila »na istoku ništa nova« — kad je bilo za sve nas po život opasno.

Odio transjordanske pogranične policije koji se sastoji iz Židova i Arapa čitavo se vrijeme lijepo ponio. Mi smo ispočetka osjećali strah, no kasnije se ispostavilo da su to pošteni i disciplinovani momci. Mi smo s vojnicima vrlo lijepo živjeli te smo se nabrzo prisno sprijateljili.

Mora se istaknuti da su se oblasti brinule za obranu naše kolonije. Go-

tovo svaki dan dolazila su k nama tri vojnička auta s višim činovnicima. Svakako je to zbog toga, što je Bet Alfa na vratima iz Transjordanije u Palestinu.

U Palestini su Židovi povodom nemira pretrpjeli vrlo, vrlo mnogo. Naše su žrtve teške. No naša vjera nije ni za jotu postala manja. Vjera da ćemo ostvariti naš Erec Jisrael. Mnoga herojstva izvršismo za vrijeme tih nemira. Ali ono najveće herojstvo vršimo stalno i neprestano: to je nepokolebiva i čvrsta borba za našu palestinsku grudu koja nam danomice postaje bliža i draža. Erec Jisrael, naša domaja.

RABINDRANAT TAGORE: PJESME U PROZI

(IZ KNJIGE »URTLAR«)

LJUBAU

»Ti treba da povjeruješ ljubavi. I onda kada Ti donosi bol. Nemoj da je odbijaš od srca svojega.«

»O, nemoj tako, prijatelju! Tvoje su riječi tamne. Ne mogu da ih shvatim.«

»Ti imaš srce samo zato da ga darivaš. U suzi i pjesmi, draga!«

»O, nemoj tako, prijatelju! Tvoje su riječi tamne. Ne mogu da ih shvatim.«

»Radost je fina poput rose: jedva se zasmijala, i već umire. Ali bol je jak i tvrdokoran. Daj, da u Tvojim očima bdije bolna ljubav.«

»O, nemoj tako, prijatelju! Tvoje su riječi tamne. Ne mogu da ih shvatim.«

»Lotos cvate dok ga sunce miluje. I ipak vene sav, sav.«

»O, nemoj tako, prijatelju! Tvoje su riječi tamne. Ne mogu da ih shvatim.«

SRCE

Tvoje me oči nešto pitaju, nešto tužna. One bi da saznadu moje biće kao što bi i mjesec da saznade tajnu mora.

Razotkrio sam svoju ljubav pred Tvojim očima. Povjerio sam Ti se sav, savcat. Nisam ništa skrivao, ništa tajio. I zato me Ti ne znaš.

Kad bi to bio tek dragulj, ja bih ga satro u stotinu komadića. Ja bih draguljiće nanizao, darovao bih Ti lančić oko vrata.

Kad bi to bila tek ruža, svježa i malena i slatka, ja bih je ubrao sa grmlja, upleo bih je u Tvoju kosu.

Ali to je SRCE, draga! Gdje su obale njegove? Gdje je dno njegovo? Ne znaš Ti za granice kraljevstva toga. A ipak kraljuješ njime.

Kad bi to bio tek trenutak radosti, on bi zacvao u finom posmjehu. To bi Ti mogla da vidiš i da pročitaš sa usana u trenutku.

Kad bi to bio tek bol, prelio bi se sjajnim suzama. I odao bi svoju najdublju tajnu bez ijedne riječi.

Ali to je LJUBAU draga! Nema granica njezina radost i bogatstvo njezino. Nema kraja njezina tuga i čežnja njezina.

O, ona Ti je toliko bliza koliko i Tvoj život. Pa ipak je Ti nikada i nikada posvema nećeš spoznati.

Preveo Pjesnik

JAKOV MAESTRO: AUTODIDAKTI U ŽIDOVA

U lijepom članku o H. J. Bornsteinu dotiče se Sokolov usput i značenja židovskih autodidaktâ. Malo je začudno što dosad nije u našoj književnosti posvećena autodidaktima zaslužena pažnja, dovoljna da rasvijetli ovo zanimljivo poglavlje iz kulturne istorije našega naroda.

Bilo je i u drugih naroda autodidaktâ od kojih su pojedini stekli pozicije i lijep glas. Kod Židova je bilo značenje autodidakta, do skora, u njihovu velikom broju (koji ne zaostaje za onim školovanih ljudi, a možda ga i nadmašuje), u prilikama pod kojima su oni živjeli i sticali znanje i konačno: u njihovu utjecaju na kulturnoprosvjetno pridizanje židovskih masa. Tipične židovske autodidakte nalazimo samo u zemljama Istočne Evrope. Tu je još kroz cijeli 19 vijek vladala duševna tmina koja je gušila svaki polet i ubitačno djelovala na talente. U Srednjoj i Zapadnoj Evropi zahvatila je već u tom stoljeću emancipacija sve slojeve Židova. Onima koji su bili željni znanja i nauke bili su svi zavodi pristupačni.

U jevrejskim disciplinama može se svako na Istoku smatrati djelomičnim autodidaktom. Ondje su samo do stanovite granice učili uz pomoć rabina, ili su slušali njegova razlaganja u ješivama, a onda bi se povukli u sobu i nastavljali učenjem. Ovdje je riječ o autodidaktici svjetovnih predmeta za koje je u jevrejskom taboru počeo interes od Mendelsohna ovamo, interes raspirivan jačim ili slabijim vezama s prosvjetom i prosvjetiteljima iz Njemačke. Svi su ovi autodidakti sljedbenici Haskale, a mnogi su od njih stajali u prvim redovima pokreta. Događa se u mnogim prilikama u životu da zamjenjujemo uzrok i posljedice. Ista se pogreška čini i kad je govor o pokretu Haskale u 60 i 70 godinama prošloga stoljeća. Čitav se pokret osuđuje zbog djelomičnih nepoželjnih posljedica. Ako i jesu brojni maskilim našli put asimilaciji ili otpadu od vjere otaca, krivica je do samih ličnosti, a ne u biću pokreta. Mnogi prvaci u pokretu Haskale, među njima nesrazmjerno velik broj autodidaktâ, svojim su radom i životnim borbama pomogli razgoniti tminu duševnog geta Židova Istočne Evrope, a ostali su vjerni i ponosni sinovi svoga naroda.

Težak je bio život većine mladića dok su postigli dovoljno židovskog znanja. Lutajući iz jedne ješive u drugu, upućeni na milodare i dobro raspoloženje provinciskih »bogataša«, izmjenjujući svakog dana u sedmici kuće za jedan mršavi obrok, spavali su na tvrdim klupama bethamidraša, a učili u svijetlu voštane svjećice ili u sjaju žari iz peći za dugih zimskih noći. Najljepši dio života prolazio je u tim patnjama. Ne tražeći svrhe i ne pitajući za nju. — A tek koliko je bio teži život autodidakta. Ovaj nije smio da otkrije svoju žeđ za svjetskim znanjem. Nije bilo lako dočepati se potrebnih knjiga, uputa nisu dobivali ni s jedne strane. Ako bi im došla u ruke knjiga profanog sadržaja, nosili bi je kradomice, a čitali bi iz nje samo daleko izvan grada, ili u gluho doba noći dok bi ostali ukućani tvrdo spavali. Mladić kojega bi otkrili kao autodidakta, naročito ako bi otkrili kod njega kakvu svjetovnu knjigu — u ove je pripadala i knjiga »More Nevuhim« i mnoge druge na hebrejskom jeziku — kao corpus delicti, bio je onemogućen. Teškim tributom gladi i mržnje netrpeljive okoline sticali su mladići znanje i prosvjetu. U hasidskom kraju bio je život autodidakta pravi pakao. Rijetko je kada ovaj mogao da računa na razumijevanje sa strane vlastite porodice. U borbama koje su ne jedanput dovele do razmirica u braku i do katastrofe mnogi su na po puta podlegli, a tek neobično uzdržljivi i oni kojima su i prilike išle na ruku proturali su se kroz život i imali uspjeha.

U naše doba kada je čitav život sveden u forme, naučeni smo suditi o čovjeku i cijeliti ga prema svjedodžbama kojima se može iskazati i prema naslovu koji je postigao. Stoga se o autodidaktu ne sudi najljepše, njegovo se znanje smatra površnim. Šta više, o autodidaktima se govori podrugljivo i s nepovjerenjem, jer u sticanju znanja nisu prošli sve faze i ne poznaju metod dugogodišnjeg rada u školama. Istina, ne može se reći, da su se svi židovski autodidakti uzdigli nad prosjek. Ali i među redovitim apsolventima škola imade površnih ljudi. Činjenica je da su autodidakti u učenju i radu mnogo ustrajniji. Ta radi se o talentovanim ljudima što se iz nutarnjeg poriva i potrebe posvetiše nauci. Židovski autodidakti imaju k tomu i dobru vježbu: oštroumnost talmudskog pilpula i umijeće strpljivog proučavanja knjiga. Sama narav Talmuda i njegovih komentara ne dopušta površnost.

Znatan dio hebrejskih književnika, naučenjaka i toliko vodećih židovskih ličnosti počelo je, sve do nekoliko godina unazad, autodidaktički. Kao bahurim raznih ješiva spremali su se potajno za ispite iz svjetskih predmeta, u doba »kad nije ni dan ni noć«, učili su za maturu, a zatim polazili redovito univerzitet gdje su se skoro uvijek isticali. Mnogi su do kraja života ostali autodidakti najširih koncepcija, i uvijek su ustrajnim radom množili svoje znanje. Tipičan je primjer autodidakta Salamon Majmuni, suvremenik i prijatelj Kantov. On je učio njemačka pismena s naslovne strane talmudskog traktata, i prije je nego je dovoljno vladao njemačkim jezikom napisao kritiku Kantova sistema. Kant je bio mišljenja da je Majmuni bio jedini koji ga je ispravno razumio. — H. J. Bornstein*) (živio u 19 i 20 stoljeću) također je potpuni autodidakt. Do kraja svoga života zauzimao je položaj običnog činovnika židovske opštine u Varšavi baveći se u slobodnim časovima naukom. A objelodanio je znanstvene studije, napose iz područja astronomije i kalendar-skog računanja, dostojne ma kojeg univerzitetskog profesora. — I Nahum Sokolov je autodidakt, a njegova »Istorija cionizma« i posljednje djelo »Spinoza i njegovo doba« dokaz su jakog duha čovjeka koji nesamo raspolaže znanjem, već ima arhitektonske koncepcije i suvereno vlada znanstvenim metodama.

S ovim, naravno, nisam nakanio iscrpiti listu autodidaktâ koji su svojim djelima stekli lijepo ime. Kad se bude pisala opširna kulturna istorija Židova u 18 i 19 stoljeću, neće se moći mimoći u dio autodidaktâ u njezinu stvaranju,

PJESNIK: ZIMA

*U poljima: mir i tišina.
U dušama: led i bjelina.
Mrtva je ONA. Plave kose.
Cvijeće tuži: u biserju rose.*

*Odrasli ljudi ko djeca plaču:
o samrti svuda glas se začu.
Negda je neko nekoga imao,
od njega život i svijetlo primao.*

*Danas NJE nema. I svi tuže.
Ljudi, djeca. Polja i ruže.
Svi, baš svi, na samrt se spremaju,
jer danas više nikoga nemaju,
nikoga nemaju . . .*

Decembra 1929

*) Hajim Jehijel Bornstein (1845—1928) bio je židovski pisac i kronolog.

HANA ROVINA: O HEBREJSKOM TEATRU

»Habima«, koja je opet bila na slavodobitnoj turneji po Evropi, proslavila je u decembru prošle godine 10-godišnjicu svoga opstanka. Proslava je upriličena u Berlinu sa strane kruga prijatelja »Habime«. Tim povodom donijela je berlinska »Jüdische Rundschau« nekoliko članaka o »Habimi«. Prenosimo članak Hane Rovine, proslavljene prvakinje »Habime«.

HANA ROVINA kao Lea u Dibuku

Hebrejskom je teatru potreban dvovrstan repertoar: jedan za palestinski židov, drugi za galutske zemlje. Visina palestinske kulture i zahtjevi publike teže za nadnacionalnim repertoarom, za djelima umjetnika koji stremi za sveljudskim i krči putove generacijama. Kad bi se u Palestini prikazivala takva djela, nesumnjivo bi mase nadirale u teatar. Hoće li Palestina da bude prirodna domaja, tad treba isti repertoar koji treba i svaka evropska zemlja. U izvjesnom se smislu nađoše u Palestini naidragocjeniji elementi evropskoga židovstva. Svi su Palestinci vidjeli evropski teatar. Zato imaju velike zahtjeve.

Drukčije je u središtima galutskoga židovstva: u Poljskoj, Litvi, Rumunjskoj, Americi. Posjetioci teatra u galutu mogu da se podijele u dvije vrste. Jedni su umjetnički neodgojeni. Za njih je umjetnički teatar stran i suvišan. Drugi, obrazovani dio, iako shvaća bit pravoga teatra, ipak treba »nacionalni« repertoar. Ima tome psiholoških razloga.

Galutski Židov traži od hebrejskog teatra nacionalno uzvišenje i vezu sa židovstvom. U nacionalnim motivima vidi vlastito narodno blago u kojemu želi da uživa. Nećemo ove da optužujemo. Oni iz sentimenta traže »nacionalno«.

»Habima« je teatar u nastajanju. Ona još traži putove. Zar je čudo, ako »Habima« nije danas konačno izgrađena, danas nakon deset godina protivnosti i poteškoća u svom razvoju? Nije lako naći uporište u teškoj borbi za opstanak i u traženju pravoga životnoga smisla. Svaki hebrejski teatar koji hoće da premosti daljinu galutskoga i palestinskog židovstva mora da se tako teško bori: mora se naime prilagoditi dvjema sredinama, rasipanom i raspršenom židovskom društvu. Teško je glumcu odreći se užitka da se barem okuša u radnji nadnacionalne drame. I među mnogim tužbama čula sam i ovu: zašto ne dajete palestinski komad? Kad sam još bila van Palestine, i sama sam sanjala o palestinskim dramama. Palestina je za nas bila zemlja priča i čudesa i fantazija. Ali danas još ne može da bude prave palestinske drame. Život Palestine nema određenu fizionomiju, sve je u prelazu i vrenju. Možda će se ipak naći neki vanredni talenat koji će u visokom dramatskom obliku ocrtati taj život. Bez te pretpostavke svaki je palestinski komad — radi li o gradu, kvuci itd. — tek prožet lirskim patosom ili je propagandističkoga značaja. U tom slučaju može da bude od koristi za koji fond — ali ništa više. Čekamo budućnost.

LAFCADIO HEARN: ESTERIN IZBOR

Englez Lafcadio Hearn upoznao je svojim vrijednim knjigama o Japanu evropski svijet s tom osebnom kulturom. Pored studija Japana proučavao je Orijent uopće. Iz njegove zbirke »najljepših legenda svih naroda na čitavom svijetu« donosimo legendu »Esterin izbor«.

Neki sveti i vrlo bogati Izraelac živio je u moćnom gradu Sidonu. Poštivali su ga svi koji su ga poznavali, pa i pogani. Imao je najljepšu ženu u Sidonu. Njena umiljatost sličila je Sarinoj čija je ljupkost obasjavala sav Egipat. Ali bogataš ipak nije bio sretan. Nikada nije odjeknuo plač dojenčeta u njegovu domu, i nikada nije zvuk dječjega glasa razveselio njegovo srce.

Katkad je čuo ukore: »Ne uče li rabini: ako je muž deset godina živio sa svojom ženom i ostao bez potomka, treba se rastaviti i dati joj po zakonu određeni dio miraza, jer onda nije dostojan da njegovo potomstvo rađa takva žena.« Drugi su krivili ženu. Mislili su da je ponosna zbog svoje ljepote i da je njezina sramota samo kazna zbog oholosti.

Jednog jutra opazi rabi Šimon ben Johaj u predvorju svoga stana bogatog sidonskog trgovca i njegovu ženu. Oni su svetog čovjeka pozdravili sa »Salem alejkum!« Rabi nije pogledao ženi u lice (svetim je ljudima zabranjeno vidjeti ma i petu žene); ipak je osjećao slast njene nazočnosti koja je proveljavala čitavom kućom poput mirisa cvijeća koje je sapleo anđeo molitve. Rabi je znao da ona plače.

Tada ustade muž i reče: »Deset je godina prošlo otkako smo se uzeli. Bilo mi je tada dvadeset godina, i htio sam poslušati nauku koja kaže: ko ostane nakon dvadesete godine neoženjen, griješi danomice protiv Boga. Ti znaš, rabi, da je Estera bila najljubaznija sidonska djevojka, i meni je bila uvijek nježna i ljubazna žena bez i najmanje pogreške.

Obogatio sam se: ljudi me iz Tira poznaju, a kartaški trgovci prisižu na moje ime. Imam mnoge lađe koje mi iz Ofira dovoze slonovu kost, zlato i drago kamenje s istoka. Posjedujem posude iz oniksa i iz umjetnički rezanog smaragda, kola i konje poput kakovoga kneza; a to zahvaljujem blagoslovu Svemogućega — blagoslovljeno budi ime Njegovo! — i mojoj Esteri koja je razumna i valjana žena. Ipak bih rado dao sve svoje blage, kad bih mogao imati sina, kad bih bio kao otac poznat u Jisraelu. Svemogućići me — blagoslovljeno budi ime Njegovo! — nije obdario tom milošću. Ja mislim da sam nedostojan imati djecu ovako lijepe i dobre žene. Zbog toga te molim da odobriš rastavu. Ja sam odlučio da se odijelimo. Esteri ću dati bogati miraz, a u očima će Jisraela nestati naše sramote.«

Rabi Šimon ben Johaj gladio je zamišljeno svoju srebrnastobijelu bradu. Duboka se tišina spustila na njih troje. Slabo, kao iz velike daljine, čuli su gradski žamor. Rabi je vidio u njihova dobra srca, i Esteri koja ga je gledala činilo se da mu se oči smiješe. I sigurno su mu se oči smiješile kad je rekao: »Sine moj, ne bi bilo dobro da se prenagliš. Jer to bi moglo izazvati negodovanje u Jisraelu. Svi bi mogli misliti da je Estera bila zla žena ili da si ti odviše zahtijevao. Ne smiješ dopustiti da ti se rugaju. Hajde kući i priredi svečanu gozbu! Pozovi sve svoje i ženine prijatelje i sve koji su bili na tvojoj svadbi. Tada im govori kako pošten čovjek govori s poštenim ljudima i obznani im zašto ćeš to učiniti i da na Esteri nema krivnje. Sjutra se povrati, i ja ću Vas tada rastaviti.« I tako je bila priredena velika gozba. Došli su mnogi gosti a među njima i svi oni koji su prisustvovali Esterinoj svadbi. Osim onih koji su se preselili u carstvo sjena. Bilo je raznih vrsta dobrih vina. Jela

su se kadila sa zlatnih pladnjeva, a gosti su imali pred sobom posude iz oniksa. I u prisutnosti sviju rekao je muž ljubezno svojoj ženi: »Esteru, proživjeli smo u ljubavi mnogo godina; pa kad se sada moramo rastati, nije zato, što te manje ljubim, nego jer nas Svemogući nije obdario djecom; a kao dokaz moje ljubavi ponosi sve što želiš, bilo zlato ili drago kamenje neprocjenjive vrijednosti.«

Zatim se nazdravljalo. Noć je prolazila u veselju i pjesmi dok nisu gosti od umora klonuli. U ušima im je zujalo kao od bezbrojnih rojeva pčela, brade im nisu više u smijehu podrhtavale. Obuzeo ih je težak san.

Tada pozove Estera svoje dvorkinje i reče im: »Pogledajte, moj muž je usnuo; ja polazim kući svoga oca; prenesite ga onamo prije no što se probudio!«

Kad se zorom muž probudio, opazio je da se nalazi nesamo u nepoznatoj izbi nego i u tuđoj kući. Ali blagost ženine blizine, njeni prsti poput slonove kosti kojima je milovala njegovu bradu i meko krilo gdje mu je počivala glava, sjaj njenih tamnih očiju koje su se zrcalile u njegovima kada se probudio — sve je to on dobro poznao. Znao je da mu je glava počivala u Esterinu krilu. I zbunjen teškim noćnim snima poviknuo je: »Ženo, što si učinila?«

Tada se razlegne Esterin glas ugodnije od glasa golubova u krošnjama smokava: »Nisi li mi zapovjedio, družo moj, izabrati i iz tvoje kuće ponijeti ono za čim moje srce najvećma žudi? Ja sam tebe odabrala i ovamo donijela. U kuću moga oca, jer te ljubim više nego išta na svijetu. Hoćeš li me sada odbaciti?« Od suza ljubavi nije joj mogao vidjeti lice, ali je čuo njen glas u riječima Rute, u starim ali vječno mladim za sve koji ljube: »Kuda ti pođeš, poći ću i ja, gdje ti ostaneš, ostaću i ja. Ti si mi sve, i samo nas anđeo smrti može rastaviti!«

A pred kućom u zlatnom sunčanom sjaju pojavio se iznenada rabi Šimon ben Johaj. Sličio je kipu iz babilonskog srebra. Podigao je ruku i blagoslovio ih: »Čuj Jisraelu! Jedini Gospode Bože naš, blagoslovi ih vječnim blagoslovom! Stopi im srca kaošto zlatari stapaju zlato do zlata. Bdi nad njima, Gospode Bože, koji neoženjene vežeš i spajaš u porodice! Gospode Bože naš, oplodi ovu junačnu ženu poput naših majka Rahele i Leje da u hramu ugleda svoju i svoje djece djecu!«

I Gospod Bog blagoslovio je Esteru, i ona je ugledala svoju unučad u Jisraelu. I stoji napisano: »On će uslišati molitvu osamljenoga.«

Prevela Rut Moavi

SAMUEL ROMANO: NIMFA

*Zapeni se voda, zaljuljali vali,
zapljusnuo talas velik, manji, mali.
Iz dubine nose
njene zlatne kose.*

*Začula se pesma ko bura i kiša,
zatim kao žubor, pa sve tiša, tiša.
Terala je vale
do mirne obale.*

*Pevala je glasom punim čarolija,
mamila brodare čarna melodija.
Ribe zlatne, bele
u kosi se plele.*

*Zamamljivo, željno klicala je vila,
ali noć je došla i spustila krila...
Podigli se vali,
nimfu progutali...*

14 oktobra 1925

JOEL ROSENBERGER: O NAŠIM „FILANTROPIMA“

Možda će se komu pričiniti neumjesnim da se prostor »Hanoara« upotrebljava za sitne stvari naše palanačke paradne »filantropije« danas kad sva naša pažnja treba da bude upravljena Erec Jisraelu. Za ispriku prema ljudima takva mišljenja hoću da napomenem da je upravo prošla era najvećih »filantropskih svečanosti«, a mi valja da s našeg gledišta koje ispovijeda zdravu socijalnost i humanost ukažemo na te pojave koji su bolesni i škode naročito mlađem naraštaju pa ih valja ukloniti. I upravo koncentrovana pažnja na pitanja što su u vezi s Erecom i s osnovama cionističkoga naziranja traži da se odlučno razračunamo s antisocijalnim i upravo nečovječjim vladanjem mnogih ljudi i tipova u beziznimno svim židovskim općinama.

★

Riječ filantrop grčka je kovanica. Prevedena znači prijatelj čovjeka. Filantrop bio bi dakle onaj koji svoga bližnjega pomaže i voli kao prijatelj. To bi dakle bio čovjek koji ostvaruje etičku osnovicu: njegov odnos prema bližnjemu u skladu je s riječju Biblije: »Ljubi bližnjega svojega kao sama sebe« i s naukom Krista: »Što nisi sebi rad, na čini drugome«.

Kao što se sve prevrće snagom života tako je i ova riječ »filantrop« našivena na persone »dobrotvora«, dakle onih koji bi po etimologiji trebali da »tvore« dobro a u stvari čine upravo protivno.

Nije potrebno da objavimo fotografije »dobrotvora« kojih se imena razmeću po novinama i u piljarskim senzacijama. Svaki, ma iz kogmudrago mjesta bio, znaće kako taj tip izgleda. Ali Bogu hvala nisu svi osjetili na sebi dobrotvorstvo i filantropiju tih ljudi.

Svaki pošten čovjek zna da milosrđe povređuje, a da vanredno teško vredi kad se vješa na veliko zvono. A šta čine naši »dobrotvori«, posvuda, u Zagrebu, u Beogradu, u Sarajevu, u Subotici, u Iloku, u Koprivnici i gdje god htio? Dovlače starice i djecu i paradiraju s njima radi svoje taštine. Proslavljaju se s nekoliko pari cipela, s otrcanim, uzorno prostim keceljama i sirotinim rubljem. I za par čarapa ubijaju duše.

Zna se, na primjer, kako naša gospojinska udruženja dijele Hanukadarove. Skupe se uzvanici, čitav niz elegantnih i namirisanih dama u krznenim ogrtačima, s blistavim butonima etc., pretstavnici svih lokalnih židovskih a gdje kad i nežidovskih institucija, namjeste se, na dnu je sobe stol s darovima, u jednom kutu sjedi nekoliko starica, staraca i mlade sirotinje, a najzad dovedu i djecu. Onda pretsjednica čita govor koji je eventualno i sama sastavila, uzvanici izgovore po dužnosti nekoliko komplimenata, a zatim se javno dijele darovi da javnost vidi što je od toga dičnoga društva dobio Isak a što Jakov, što Dragec a što stari x i stara y. Kad će taj ili onaj proći ulicom,

---

Tri tisućljeća ostadosmo Židovi, jer ne mogosmo drugo da budemo. I danas smo jošte Židovi, jer ne možemo drugo da budemo. Mi ne možemo drukčije, jer nam to SRCE naše nalaže.

Nije prvotno židovsko uvjerenje, nije ni nauka, nije ni ispovijest. Ono korjenito to je židovsko OSJEĆANJE, ono instinktivno. Zovite ga kakomudrago, kažite zajednica, krv, osjećaj srodstva, duša naroda... Ali najradije mi recite: židovsko SRCE!

A h a d H a a m («Al parašat derahim«)

znaćeš da je ove žute cipele ili taj kaputić dobio od Frauenvereina ili tomu slična Vereina.

A iza kulisa stvari u mnogo slučajeva izgledaju ovako: Na Hanuku dijeliće se, recimo, ženske haljine — uz sve ostalo. Dama, recimo pretsjednica, pozvaće dvije nedjelje prije Hanuke svaku staru ženu koja dolazi u obzir da bude obdarena, pa će joj predati dva ili po potrebi tri metra barhenta i naložiti joj (vjerujte, sve je to živa, krvava istina), da si daje o svom trošku sašiti haljinu i da je prije svečanoga Hanuka-obdarivanja donese gotovu. Sve se te haljine nađu tako na onom izložbenom stolu pred kojim će pretsjednica održati govor i sav će naivan svijet biti uvjeren da to naše dobrotvorno društvo dijeli gotove haljine!

U provinciskoj nekoj općini jedno žensko društvo ima pretsjednicu koja je, čini se, totum factum svojega društva i zato ko hoće što od društva dolazi k njoj. Tako će k njoj doći osamljena koja sirota, iznurena od bolesti i nemaštine. Budući da gospođa pretsjednica poznaje etski postulat (koji je po njenom intimnom i diskretnom mišljenju također i veoma praktičan) da se milostinja ne treba da dijeli sasvim direktno nego da molitelju treba dati neku ma i izliku, kao da milostinju zaraduje, i jer gospođa pretsjednica treba od svojega dobrotvorstva da ima i nekog realnog profita, uputiće tu jadnicu da joj donese drva iz podruma u kuhinju u prvom ili trećem spratu, da joj oriba hodnik, kuhinjski pod ili takvošta.

Kad se jednom javila kritika i javno pokudila, što i djeca prisustvuju paradi kod javne razdiobe darova, oštromna pretsjednica shvatila je tu kritiku na svoj način: ona je kod narednog Hanuka-obdarivanja pustila da djeca čekaju na hodniku ili u drugoj nekoj sobi tako, da nisu prisustvovala govorima, a kad su govori svršili, dala je djecu uvesti i onda im, javno dakako, udijeliše darove.

To su primjeri iz života. A ima ih nažalost golemo mnoštvo. I ovi spomenuti dovoljno govore.

Ta naša dobrotvorstva truju djecu i vredaju odrasle, uzgajaju prosjake. Valja ustati protiv toga zla. Neka pomažu sirotinju, neka vidaju rane skromnim svojim sredstvima; bio bi nečovjek ko bi odricao pravo i potrebu da se to čini, ali neka rade anonimno i bez parada: neka ne zna lijevica što uradi desnica.

Na primjer: u Zagrebu gospođa koja i nije veoma imućna hoće da pomaže siromašnu djecu. I ona to čini tako, da obdareni ne zna od koga je dobio sviter ili cipelice (pa ni njegovi roditelji), a drugi ne znadu da mu je ta odjeća darovana. Ona to čini diskretno i anonimno posredstvom učiteljice onoga razreda židovske škole u kojem se nalazi i njeno dijete.

★

Svemu zlu kriva je glupost i taština. Ovo nekoliko redaka hoće da opomene sve omladince, prije svega članove Saveza, da svaki u svom mjestu ustane protiv naopakoga filantropizma naših dama i naše gospode i da poduči ove neka se na račun tuđih duša ne prave važnima.

Stvaralac traži DRUGOUE. On neće lješine, mrska su mu stada i vjernici. Stvaralac traži drugove-stvaraoce. On traži onakve koji će da upišu NOUE vrednote na NOUE ploče.

Ja hoću bezobzirce svome cilju, ja idem svojim putom. Ja ću da napustim trome. Ja neću da se obazirem na mekušave.

Friedrich Nietzsche («Also sprach Zarathustra»)

FEUILLETON

PALESTINSKI PREGLED

BILANCA RADA BRITANSKE ISTRAŽNE KOMISIJE U PA- LESTINI

Rasprave komisije bile su unikum. Inicijativa je bila u branitelja. Javnost sjednica još je i više omogućila, te su rasprave postale poprištem borbi. Sve je teklo masineno, svjedoci su se preslušavali: jedni su optuživali druge da sa sebe zbrace krivnju. Značajno se držala palestinska vlada. Ona je dala komisiji službeni izvještaj o toku nemira — a onda je prišla samoobrani. Tako je i ona postala jednom od »stranaka« u »procesu«. Svakako su najteže morali da optužuju Židovi, jer su bili napadnuti i jer ih vlada nije obranila. Arapi nisu napadali palestinsku administraciju nego »prožidovski« kurz politike londonske vlade. No Židovi su napadali vladu u Jerusolimu. Tako se katkad nadoše između dvije vatre: napadani od palestinske vlade i Arapa.

Rad komisije dao je Arapima prilike za propagandu. U dvorani preslušavanja, prepunjenoj izvjestiteljima svjetske štampe, oni su i prešli preko pitanja nemira — pa su počeli govoriti o britanskoj politici sve od osvojenja Palestine po Engleskoj na ovamo. I tako tužeći se da im se kida narodna svijest i sloboda, oni su prešli u ofenzivu.

Židovi su imali u toku rada komisije priliku da istaknu dvije činjenice, povoljne po svoju djelatnost u zemlji. Jedno je njihovo pravo na izgradnju narodne domaje, drugo je civilizatorno djelo koje su ostvarili u zemlji i na korist arapskog dijela pučanstva. Statistika je dokazala da cionisti ne fraziraju, ako tvrde da kolonizacijom priđu nivô arapskog življa.

Hoćemo li da sažeto iznesemo značenje komisije za razvoj prilika u zemlji, moramo da kažemo ovo: rad komisije dao je jedinstvenu priliku za raspravljavanje palestinskog problema u njegovu čitavom opsegu pred javnošću. Arapi su ovu priliku iskoristili eminentno propagandistički. Židovi su nastojali vjerno prikazati tok nemira: to im je nesumnjivo i uspjelo. Vlada je ispala bezlična.

Psihologiski je bio dojam raspravljanja u zemlji upravo golem. Sudskim načinom preslušavanja protivnosti su se jače isticale negoli u stvari postoje. Izjave pojedinih

svjedoka suviše se verbalno shvaćaju. Nastaje atmosfera nepomirljivosti.

Težište političkog interesa opet je u Londonu. Odanle se čekaju nove smjernice nove politike nakon izvještaja istražne komisije i debate u Donjoj kući. Možda će mjere iz Londona i vrijeme i rad stvoriti normalne odnose. Mogućnosti za mir i sporazum.

Sad se naravno u prvom redu napeto iščekuje izvještaj koji će istražna komisija dati u Londonu.

Gerda Arlosoroff-Goldberg

UJEDINJENJE RADNIČKIH PARTIJA

Konferencija Hapoel Hacaïra i Ahdut Haavode, održana 5 januara o. g. u Tel Avivu, provela je potpunu fuziju objiju partija koje su već više od pola godine zajednički vodile svoje agende.

Već od 1922 g. — kada je stvoren Histadrut klalit — radilo se o fuziji tih partija. No malene diferencijacije programâ sprečavale su ujedinjenje. Nakon nekoliko godina borbe uvidavnost je pobijedila. Uvidjelo se da su razlike tako reći nikakve — a jedinstvo u radu nadasve potrebno, naročito u današnji čas. Ujedinjena se partija zove Mifleget Poale Erec Jisrael.

Nema sumnje da će se i nadalje voditi u partiji borba za pojedine nijanse pojedinih načela. Upravo ujedinjenjem omogućiće se korisna diskusija o smjeru radničke politike prema vani i u kolonizaciji zemlje. Interes za radnička pitanja u Erec Jisraelu naročito je nakon nemira porasao. Telavivska konferencija, prvi golemi židovski zbor u Erecu nakon nemira, dokazala je to zanimanje: silne mase radnika došle su na sastanak, konferencija je bila živa, plodna. Ben Gurion je stvarno govorio o palestinskoj politici, Hajim Arlosoroff o stanju Cionističke organizacije.

Palestinsko radništvo i opet je uzor: unatoč diferencijacijama jedinstvo zbog rada. Zbog obnove zemlje. **Palestinac**

OMLADINSKI PREGLED

NAKON KURZA

Omladina je već čitala službeni izvještaj o našem kurzu u Zagrebu. I o saboru vođa. Ovdje bih tek htio da u par poteza ocertam ukupni dojam nakon lijepih dana našega lijepoga sastanka.

Kogod je promotrio čitavo zbivanje oko kurza, zasigurno je uvidio da je taj kurz postigao svoju svrhu, i to: potpuno ma.

Omladina je pažljivo saslušala predavanja, bilježila što se učinilo važno, bila sedmicu dana na okupu, doživjela bratski i ugodan sastanak. Više se ni ne može tražiti. Možda će neko reći da je trebalo više omladine doći na kurz, da je kurz trebao trajati dan više ili dan manje, da se umjesto toga i toga predmeta morao predavati taj i taj itd. itd. Sve je to sporedno i nebitno. Važno je to da je ona omladina koja je bila na kurzu okupljena osjetila što znači veličina židovstva i našega pokreta, što znači duhovni rad, što znači prijatan sastanak mladih ljudi koji žrtvuju sedmicu svojih praznika i umjesto da se odmore od školskih napora hite na bratski domjenak kako bi se obnovili u svom mladačkom poletu i idealističkom preganju za ideale našega pokreta.

Mi smo ovim kurzom učinili odlučan korak napred. Dali smo jaču osnovicu razvoju našega kulturnog rada. Vjerujem da je upravo taj kurz — nakon desetgodišnjeg katkada i suviše apstraktnog tretiranja problemâ našega kulturnoodgojnog rada — bio prva prilika kad se tome radu dala široka i sigurna stvarna baza. Sad je samo do toga da učesnici kurza u radu primjene vrednote, stečene na kurzu. Ondje im je dan poticaj, pregled materije pojedinoga predmeta, literatura. Na kurzu je o svim (beziznimno!) našim najvažnijim predmetima rečeno sve najvažnije. Budu li učesnici po tim uputama intenzivno obrađivali te predmete u svojim udruženjima, onda je van svake sumnje da ćemo prije nego se i nadasmo imati omladinu, bogatiju židovskim kulturnim vrednotama i znanjem, negoli ga traže ma i najrigorozniji »ispitni redovi«.

★

Bilo je to na jednom nevezanom sastanku. Nekoliko drugova i drugarica sjelo je do peći u prijatnoj dvorani zagrebačke Židovske općine. Veče. Vatra je lagano gorjela u peći, a mladi ljudi pjevahu naše pjesme. »Šalom alehem...« Malo se pričalo, malo pjevalo. A svima je bilo lijepo, vrlo lijepo. I tako mi je u taj maleni čas i u toj malenoj prigodi došlo do svijesti u čemu je zapravo veličina našega rada. Mislim: nas, cionističke omladine u Jugoslaviji. Pogledajmo židovsku omladinu van naših redova! Prazna je, jer nema ideala. Efemerna je, jer nema veze s kontinuitetom narodne duše. Ne može da nađe pravu fermu za svoj rad, ne može onako da se oduševi kao što se mi znamo da oduševljavamo. Tek po tom uspoređivanju vidjeh kako smo bogati, stvaralački, sretni. Bogzna ko bi nas raštrkane židovske omladince po Jugoslaviji ikada skupio i povezao, da nije došao cionizam. A ovako: neznani se povezaše, omladina se posvetila idealnom

radu, mladost se založila za veličinu, za stvaranje. Možda ćemo tek jednom kasnije osjetiti koliko nas je usrećio naš pokret. Samo i jedino u našim redovima može židovska omladina da radi i stvara za naš narod. Van njih židovska omladina živi bez naših ideala, bez našega entuzijazma, bez našega stvaranja! Je li to naša omladina??

★

I sabor voda bio je za me izražaj naše volje da ćemo dalje da radimo i da ćemo u budućnosti jače da radimo. Ondje su vode deklarirali jasno da vjeruju u uspjeh našega rada i da imaju čvrstu volju za rad. Treba li još nešto više?

★

Omladina neka ostvari kurz u udruženjima. Ondje, u radu, ima da se ostvari rad kurza. Kulturni rad težak je rad. Za nj treba mnogo volje i samoprijedora. Ali mi smo cionistička omladina! Kad smo bili kod g. dra Lavoslava Šika i kad nam je on lijepo i zanosno u svojoj divnoj biblioteci govorio o židovstvu, mogao je svako da osjeti kako je lijep duhovni rad i kako su dragocjene njegove tvorevine. Ovakvi momenti neka bi se živo usjekli u pamet svima učesnicima kurza!

★

Omladino, mi živimo u odlučno vrijeme. Od nas se traži maksimum. Izvršimo, što se od nas traži!!

Nehed Jichak

PROBLEM ŽIDOVSKJE OMLADINE U RUSIJI

Ako je položaj ruskog židovstva uopće težak, a ono je položaj židovske omladine zbog anormalne socijalne strukture židovskih masa to teži.

80% nežidovske omladine u Rusiji radi u poljodjelstvu. Ona se priučava na taj rad od djetinjstva i stupa iskusna u ovo zvanje. I u gradu imade ova omladina dovoljno mogućnosti da uđe u produktivna zvanja. Uz pomoć roditelja, rođaka itd. prodire u tvornice i vladina poduzeća. Sasvim je drukčiji položaj židovske omladine. Židovi su većinom neproduktivni elemenat (trgovci i trgovčiči). Židovska omladina ne može da nastavi put svojih roditelja te je prisiljena da stupi u produktivna zvanja. No ovdje se ona namjerava na velike poteškoće, jer uz dane okolnosti nalazi malo mogućnosti za izučenje jednog zvanja. Jedinu izvor koji je do danas dolazio u obzir za izučenje produktivnih zvanja bio je obrt. Prije revolucije bili su deseci tisuća židovskih mladića i djevojaka u nauku kod ži-

dovskih obrtnika. Pod diktatorskim boljševističkim režimom položaj se vrlo promijenio. Kupovna snaga seljaka vrlo je malena. Porezi i slijepa borba protiv buržoazije i malenog obrtnika posvema je uništila obrtnički stalež tako, da su mnogi obrtnici bili prisiljeni potražiti si novo zvanje.

Politika vlade uništila je u posljedne dvije godine cijelu maloindustriju. Uz ovo stanje nisu mogli židovski obrtnici nikoga da zaposle. Židovska komunistička štampa pokazuje tragiku židovske omladine u Rusiji.

Broj je tehničkih škola vrlo malen. Maleni gradovi nemaju nikakvih škola. U svim profesionalnim školama sovjetske vlade uči u svemu 15.000 mladih ljudi. To je srazmjerno vrlo malen broj. I absolventi stručnih škola ostaju dugo vremena besposleni. U Bijeloj Rusiji i Ukrajini, gdje su Židovi naseljeni u masama, industrija je vrlo slabo razvijena. Ondje nema židovska omladina mogućnost prosperiranja u produktivnim zvanjima.

Poteškoće se moraju da svode i na besposlenost koja danas vlada u Rusiji. I antisemitizam je važan uzrok za nastali položaj. U posljedne je vrijeme sovjetska štampa prepunjena vijestima o napadajima na židovske radnike. Akcija vlade i njezina stalna propaganda protiv antisemitizma ostaju bez uspjeha. Antisemitizam se u velikoj mjeri proširio u svim krugovima komunističke partije u Rusiji. Ovu činjenicu valja uočiti, hoće li se ispitati položaj Židova i židovske omladine u Rusiji. Općenito valja reći da je 80% židovske omladine u Rusiji permanentno bez zaposlenja.

Josef Odesovski

KNJIŽEVNI PREGLED

HEBREJSKA KNJIŽEVNOST

ZNANSTVENA BIBLIOTEKA

DRA JEHUDE JUNOVIĆA

U JERUSOLIMU

U posljednjem deceniju osnovano je više hebrejskih izdavačkih zavoda. Naravno, skoro svi u Palestini. Sada više i ne vodimo računa koliko zasluga imade svaki pojedini od ovih nakladnih zavoda za širenje i popularizovanje hebrejskih knjiga. Podružnica Stiebel, »Dvir«, »Omanut«, »Hasefer«, »Hamicpa« — svaki od tih zavoda radi na jednom području, a svi oni zajedno imaju vidnu ulogu u širenju hebrejske kulture i književnih vrednota na hebrejskom jeziku. Znanstvena biblioteka u redakciji dra Jehude Junovića — sa svoja tri ogranka: pravni, filozofski i historiskofilološki — manje je poznata, jer i djela u izdanju te biblioteke nisu namijenjena ši-

rim slojevima. U izdanju te biblioteke izašla su neka djela po prvi puta, neka su izdana uz vrsne i stručnjačke komentare, a neka djela iz svjetske literature izdana su u hebrejskom prijevodu. Jedno treba naglasiti: nije najveće značenje ove znanstvene biblioteke, što je učinila pristupačnim neka djela hebrejskoj čitalačkoj publici, već u tome, što su autori i prevodioci uspjeli da daju i da stvore neke znanstvene termine iz područja filozofije i pravnih znanosti. Nije potrebno naglašivati koliko je ovim radovima obogaćen hebrejski jezik, a o egzaktnoj nauci ni da ne govorimo. Pravni ogranak te biblioteke izdao je do sada neka djela od općeg interesa i za upućene lajike; tu valja istaknuti radove Rav Asafa — docenta hebrejskog univerziteta. Neka djela važe samo za palestinske prilike. — Zakonik Corpus Juris Civilis izašao je prije nekoliko mjeseci na hebrejskom jeziku. Cjelokupna štampa je istaknula taj prijevod kao prvoklasni književni događaj.

Od filozofskih se djela u izdanju pomenute biblioteke ističu prijevodi Kanta i Kuna Fischera. Slijede još spisi Platona, Filona i Bergsona. Klausnerovo djelo »Haraajon hameših bej Israel« za svakoga je od interesa. Mesijanska ideja igrala je u jevrejstvu osjetljivu ulogu — i u političkom pravcu, a još više u duhovnom bivanju. Klausner je dao u svome djelu opširan prikaz o razvitku mesijanske ideje od prapočetka. Kako nam se ukazuje u Tori i proročkim knjigama, za tim u apokrifskim knjigama i Mišni; dakle do godine 200. Klausner zna i o znanstvenim temama pisati vrlo živo i privlačivo, pa se ova knjiga preporuča svakome koji se bavi jevrejskom historijom.

Na ovu ćemo se knjigu jednom prilikom vratiti opširnije. Za danas tek da ukažemo na vrijedan rad Znanstvene biblioteke koja obećaje postati faktorom u razvitku hebrejske nauke.

Jakov Maestro

KNJIGA O PALESTINI

Gerhard Holdheim: Palästina. Idee, Probleme, Tatsachen«. C. A. Schwetschke und Sohn, Berlin 1929. 180 stranica ; 50 Din.

U ovoj se knjizi obrađuje: ideja (cionizma) pa problemi i činjenice (židovske kolonizacije Palestine). Obradbi cionističke ideologije posvećeno je možda i suviše prostora, ako je obrađena ona strana njezina koja je do danas već dobro i dovoljno prorađena (židovski problem, moderni palestinizam) umjesto preciznije analize ideologija pojedinih partija u današnjem cionizmu.

Na 100 stranica riše se današnje stanje židovske kolonizacije u Palestini. Tu je sa-

bran lijep materijal. I ono što je prikazano pregledno je i interesantno prikazano. Ali — ima mnogih stvari kojih nema, a trebalo bi da ih bude u toj knjizi. Primjerice radnički pokret. Ima doduše podataka o raznim radničkim uredbama i slično, ali nema ni riječ o pokretu radništva. Pitanje Jewish agency i arapski problem tretirani su suviše »usput«. Itd. Pa — iako se za tu knjigu koja sadrži doduše dosta materijala, ali bi uz isti opseg mogla donositi i više, može u neku ruku reći: »Zu leben zuwenig, zu sterben zuviel« — ipak je korisno ovu knjigu čitati. Naročito će manje upućeni u rad židovske palestinske kolonizacije na lak način upoznati njezine moderne tekovine.

Mitnaged

POTREBA JEDNE NOVE KNJIGE

Već sam u uvodu svog »Pregleda geografije Palestine« naglasio da rad židovske obnove Palestine napreduje tako brzo, »te bi se gotovo svake pola godine morala napisati nova knjiga o židovskoj kolonizaciji Palestine, ako bi se čovjek htio informisati o najmodernijim njezinim tekovinama«. Mi imamo doduše »Židovsku kolonizaciju Palestine« Cviija Rothmüllera kojom se i danas služimo, a služićemo se njome sve dok god ne dobićemo aktuelniju ediciju o toj temi, ali moramo misliti i na budućnost. U spomenutoj knjižici Cviija Rothmüllera ima istinabog obrađenih pitanja koja će još zadugo ostati aktuelna — no od onog je vremena (ta je knjižica izišla 1925 g.) nastao čitav niz novih i odlučnih pitanja ili onakvih koja danas treba sasvim drukčije proučiti. Primjera radi: arapsko pitanje, Jewish agency, radnički pokret, Keren ha-jesod, Kneset jisrael, kulturni rad, ustavni život Palestine itd. To opravdava potrebu jedne nove knjige u nas. Budući da u nas još nema knjige o povijesti cionizma, mogle bi se te dvije teme (povijest cionizma i židovska kolonizacija Palestine) skupiti u jednom djelu. U klasičnom djelu Adolfa Pöhma ((Die zionistische Bewegung; I, II) pokazan je put kako se mogu ta dva srodna područja uporedno i povezano prikazati. Naročito vrijedi ta prisna veza za današnji, najmoderniji period cionizma, kad su cionizam i židovska kolonizacija Palestine tako reći sasvim identični pojmovi.

Knjiga bi se kao i Holdheimova mogla zvati »Palestina«. Ali ne s podnaslovom »Ideja, problemi, činjenice« — nego »Povijest i sadašnje stanje židovskog obnovenog rada«, jer je to mnogo adekvatnije za knjigu koja donosi povijest pokreta i stanje kolonizacije. Geografski bi se dio — budući da imamo ediciju o geografiji Palestine — mogao reducirati na minimum. Jednako i ideologija cionizma.

Ja sam duboko uvjeren da bi se takva knjiga morala izdati kao opsežna edicija, »standard work«. U prvom redu je i nemoćuće gore spomenuti materijal — ako ga hoćemo iscrpno obraditi — stisnuti na koji desetak stranica malene brošure, a s druge strane je neophodno potrebno da se u nas već jednom izda svestrana i omašna knjiga o cionizmu i Palestini kako bi se po njoj u našim cionističkim redovima dobio pojam o veličini našega obnovnoga rada. Mi trebamo nesamo propagandnu brošuru o palestinskom radu nego i takvo oveće sistematsko djelo trajnije vrijednosti. Propagandne su brošure efemernog značenja. Zato je i Savez židovskih omladinskih udruženja — koji je zasada još u nas jedini forum što vodi brigu o kontinuiranom i sistematskom izdavanju cionističkih edicija — u svojim glavnim izdanjima dosad (Židovska kolonizacija Palestine, Ideologija cionizma, Pregled geografije Palestine) nastojao dati u prvom redu informativne prikaze.

Ta bi nova knjiga mogla obuhvatati do 400 stranica običnog oktav-formata (ne uračunavši ovamo slike). Skica sadržaja: 1) Precionizam i počeci židovske kolonizacije Palestine (30 stranica); 2) Cionizam i kolonizacija u vrijeme Herzla (100 stranica); 3) Cionizam i kolonizacija do Balfourove deklaracije (100 stranica); 4) Cionizam i kolonizacija do danas (150 stranica); 5) Predgovor, dodaci itd. 20 stranica. Pored toga bi trebale bezuslovno da dođu slike najvažnijih ličnosti iz pokreta, te kolonijâ i objekatâ u Palestini. Mogao bih reći još mnogo detaja — no ovdje nije mjesto za to.

Dobro znam da nije jednostavno izdati takvu knjigu — ali potreba opravdava napor. No još je uvijek rentabilnije godinu dana priređivati jedno takvo klasično izdanje koje će ostati vrijedno dulje vrijeme, negoli svaki čas spremati malene brošure koje već za mjesec-dva gube svoju vrijednost. Znam i to, da je ne bi mogla izdati jedna naša institucija sama. Neka se udruži više njih uz glavnu suradnju Saveza cionista Kraljevine Jugoslavije.

Držim da je glavni nedostatak kulturnocionističkog rada unutar jugoslavenskog židovstva upravo nestašica takvog »standard work«-a.

Takvo bi djelo na monumentalnan način prikazivalo veličinu ideje cionizma i veličinu židovskog obnovnog rada u Palestini. Nema apsolutno nikakve sumnje da bi ono pored svoje goleme informativne vrijednosti daleko više oduševljavalo ljude za naš pokret i da bi djelovalo daleko više propagandi-

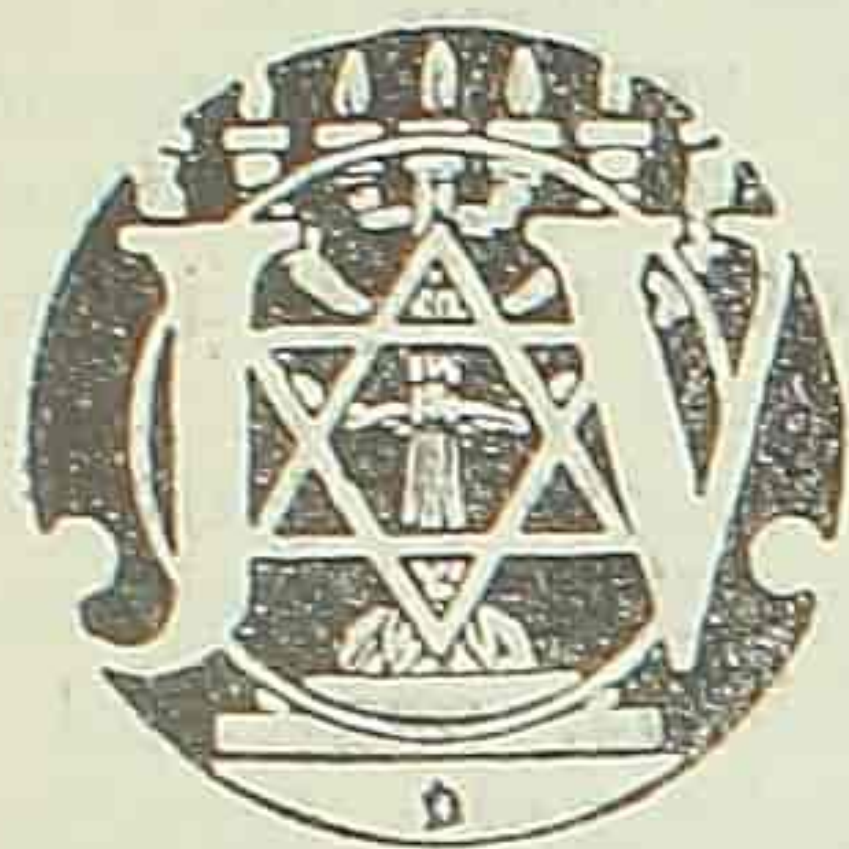
stički nego bilokakva »propagandistička brošira«.

Pavao Wertheim

POVIJEST »JÜDISCHER VERLAG«-A

»Jüdischer Verlag« osnovan je tik pred cionistički kongres (1901) od kruga ljudi kojemu su među ostalima pripadali Martin Buber, Berthold Feiwel, Efraim Moše Lilien, Leon Motzkin, Alfred Nossig, Dawis Trietsch, Hajim Weizmann. Nacrt za konstituiranje s principima i programom rada bio je izdan za vrijeme kongresa i podijeljen među delegate. Na kongresu iznio je Buber kao referent kulturnog odbora prijedlog o pomaganju novoosnovane uredbe. U buri kulturne debate i nakon secesije grupe kulturnih cionista bio je prijedlog odbijen. Pretsjednik kongresa Teodor Herzl rekao je tim povodom ove: »Takva su rješenja poslje-

Znakovi »Jüdischer Verlag«-a

Crtao E. M. Lilien Crtao E. R. Weiss

Crtao E. R. Weiss

dice povremenih svada. Ali ja sam uvjeren da će ta eminentna kulturna institucija, bude li djelovala prema svom programu, biti od svakog cioniste intenzivno potpomagana i preporučavana.« — U oktobru 1902 konstituiran je »Jüdischer Verlag« kao društvo s ograničenim jamstvom i uveden u berlinski trgovački registar.

Osnivači nisu zamišljali tu novu uredbu kao isključivo literarno poduzeće nego i kao centralnu instituciju za promicanje židovske literature, umjetnosti i znanosti koju bi vodilo udruženje duhovnih ljudi kako je to rekao Berthold Feiwel u uvodnoj riječi prvog židovskog almanaha (1902). U ono je vrijeme to značilo više nego danas. Bilo je tada doba kad se u cionističkom pokretu nakon njegova vanjskog konsolidiranja sve jače osjećao nedostatak unutarnje koncentracije. Onda se težilo za življenim a ne tek deklariranim židovstvom, za židovskim sa-

držajima i židovskim stvaranjem. To su bile čežnje zapadnih pretstavnika židovskog pokreta. Istočni dio je težio za ostvarenjem svoje duboke židovske sadržine u okviru modernog humaniteta u znaku znanstvenog i umjetničkog stvaranja.

Židovski almanah za 5663 godinu pokazuje da je broj istočnih i zapadnih literarnih priloga jednak, ali kod umjetničkih istok znatno prevladava. Prva djela pojedinih autora koja je objavio »Jüdischer Verlag« bili su izabrani eseji Ahada Haama i izabrane pripovjetke Jichaka Lejba Pereca. Nisu to samo znakovi volje da se objavi produkcija Istoka Zapadu nego težnja za ujedinjenjem istočnog i zapadnog židovstva. To se dokraja može ostvariti samo u Palestini, u galutu djelomično, da se stopi istinska i apstraktna težnja za židovskim sadržajima s istinskom i apstraktnom težnjom za modernim humanitetom.

»Jüdischer Verlag« proživio je samo tri do četiri godine svog herojskog doba. Zbog nedovoljnih uvjeta za samostalno prosperiranje moralo je poduzeće prijeći u posjed Cionističke organizacije. Produkcija je kroz godine gotovo sasvim zamrla. 1912 godine uspjelo je Aronu Eliasbergu probuditi radnu djelatnost nakladnog zavoda. 1920 godine — kad preuzeše vodstvo zavoda dr. Martin Buber kao literarni vođa, dr. Viktor Jacobson kao zastupnik Cionističke organizacije i dr. Sigmund Kaznelson kao komercijalni ravnatelj — uslijedila je reorganizacija i šira izgradnja. Iz naklade R Löwit preuzet je časopis »Der Jude«.

Danas je »Jüdischer Verlag« središnji nakladni zavod za židovska izdanja. On je popularan u svim židovskim krugovima po svojim klasičnim izdanjima židovskih duhovnih tvorevina.

CIONISTIČKA KNJIŽEVNA ZADRUGA

»Jüdischer Verlag« osnovao je u sporazumu s cionističkom Egzekutivom književnu zadrugu »Zionistischer Bücher-Bund« čija je zadaća da izdaje cionističku literaturu uz jeftine cijene i u lijepoj opremi. Ta zadruga imade da okupi stalan krug članova čijim će se uplatama omogućiti njezino funkcionisanje

»Zionistischer Bücher-Bund« izdavaće godišnje najmanje četiri vrijedne cionističke knjige. Godišnja članarina iznosi 18 RM (252 Din). Ta se članarina može da otplaćuje i u četiri obroka po 4.50 RM (63 Din).

Dosad je izišla knjiga u kojoj se pod naslovom »Erlösung durch Arbeit« donosi zbirka iz spisa Arona Davida Gordona. Prema programu trebaju doskora da izidju ove knjige: Vladimir Žabotinski: Povijest

židovske legije u svjetskom ratu, Ahad Haam: Izbor iz pisama, Teodor Lessing: K psihologiji židovske asimilacije, S. Weissenberg: Židovi u rasnoj nauci.

Adresa »Zionistischer Bücher-Bund«-a: Jüdischer Verlag, Berlin W 50, Budapestter Strasse 11.

MAETERLINCK O TAJNAMA SVEMIRA

Maurice Maeterlinck: »Geheimnisse des Weltalls«. Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart—Berlin—Leipzig 1930. 180 stranica 8°; 86 Din.

Maeterlinckova djela obasižu relativno malen broj stranica. On je poput Flauberta idiosinkrast kad se radi o estetiци stila. Iako nije pisao suviše mnogo po opsegu — a ono je svaki svoj redak dotjerivao prekomjernom suptilnošću. On je u prvom redu pjesnik — ma o čemu pisao. Ili o filozofskoj temi u »Sagesse et destinée« i »La mort«, ili o prirodoslovnoj u »La vie des abeilles«. Ili kad piše drame. Njegovo se svijetozrenje daje sažeti u dvije riječi: pjesnički misticizam.

U »Geheimnisse des Weltalls« sabire u bitnim osnovima najnovije rezultate fiziko-kemiske nauke koja je naučanjem o elektronima izmijenila dosadašnje čovjekove nazore o beskrajnogolemim i beskrajnositim veličinama u vasioni. Maeterlinck je tu nauku prodahnuo svojim gledanjem. On vidi u svemu gibanje. Gleda u svemu život. U biti je ipak sve — samo Jedno. Čitajući te retke, nenadano se sjetih: Spinoza! — Važno je saznati da po modernoj elektronici imade samo vječno i neprestano gibanje svega što jeste. Važno je spoznati da sve što jeste živi, iako na različite načine očitovanja. Važno je doznati da Maeterlinck vjeruje u jedinstvenost svega i u to: da je svemir kao takav (kao cjelina) apsolutno statičan — ali najvažnije je osjetiti zamah vjere kojom Maeterlinck između redaka vjeruje u vrednote čovječjega duhovnoga rada. Poniremo s Maeterlinckom u tajne svijeta, dižemo se do visova zvjezdanih, plovimo s njime krajevima bez kraja. Ali najdragocjeniji je optimizam kojim nas Maeterlinck potiče na vječno poniranje u tajnu vječnih pitanja — na koja ćemo uvijek davati odgovore ali nikada odgovor.

Pavao Wertheim

JEDNA SIMPATIČNA EDICIJA

»Das jüdische Palästina«. Herausgegeben von den Direktorien des Kkl und des Kh, Jerusalem 1929. (IV Auflage); cijena 10 Din.

Na 60 stranica džepnog formata najzbičjenije je i najsažetije — u koliko je to samo moguće — donešeno sve što najmarkantnije obilježava današnju židovsku Palestinu. Ima kratak pregled židovskih kolo-

nija i gradova, kratka povijest cionizma i židovske kolonizacije Palestine i u dodatku statistički materijal. U tekstu je i nekoliko vrlo lijepih slika. Dodana je i pregledna karta Palestine. — U takvoj se malenoj broširi ne može donijeti bogzna kako mnogo materijala, ali u njoj imade za najvažniju potrebu i za najopćenitiji pregled sve. Naročito je ona važna za palestinske turiste. Broširu uređuje dr. Fritz Löwenstein, direktor cionističkog informacionog biroa za turiste u Jerusolimu.

Nehed Jichak

UMJETNIČKI PREGLED

SLIKAR STANISLAV STÜCKGOLD

Skoro je proslavio 60 godišnjicu svog života židovski slikar Stanislav Stückgold, vođa iz početaka njemačkog ekspresionizma. Podrijetlom je iz Poljske, u njega ima slavenskih osebina.

Najmarkantnije oznake umjetnika i čovjeka: iskren i snažan, naivan i neobuzdan, čak nekritičan — ali često intuitivan i genijalan. Njegova je jakost vizionarni element u portretu, njegova se jakost očituje snagom i supstancijom njegove boje i snagom pokretnosti u poimanju i izražaju. Ovaj jaki motorički element stvorio je 1908. godine odlučnu sliku njemačkog ekspresionizma »Leben und Stilleben«, onaj stol s azijskim djetetom i razbacanim igračkama. Danas se njegova jakost očituje najviše u slikanju ruža. U njima on prosipava nevjerojatne množine sunčane topline i neizrecivo divne kombinacije boja.

On sam ističe da je s 38 godina mističkim doživljajem, objavom, postao od inženjera umjetnik. Na njegovu bijegu 1905. godine — nakon neuspjele revolucije — otkrila je neka vidovita žena njegove skrivene umjetničke snage. Pošao je u München gdje je studirao pola godine na akademiji. Nakon puta u Pariz opet se povratio u München gdje je prije rata postigao svoj prvi slavni uspjeh. No mističke su stvari danas u njega slabe. Jak je u portretiranju. Ima u njega klasičan portre Einsteina. U njegovim akvarelima akcentuirana dinamika. Lijepo se to vidi iz slike »Isus u pustinji«. U Stückgolda ima ona potrebna naivnost za ocrtavanje biblijskih epizoda veličajnom manirrom. Biblijski akvareli: »Adam i Eva« s personificiranom zmijom iza drveta, »Eva s jabukom i zmijom« i još jedna Eva koja skakuće po rajskom rašću. Novom tehnikom stvara divne kompozicije kojima postizava ovdje Stückgold slične uspjehe kao i Artur Segal s jednom varijacijom svojih prijašnjih prizmenih boja. Stückgoldovi akvareli odišu veseljem prirode i veseljem pokretnosti.

Rut Morold

HERMANN STRUCK

ŽIDOV IZ VARŠAVE

